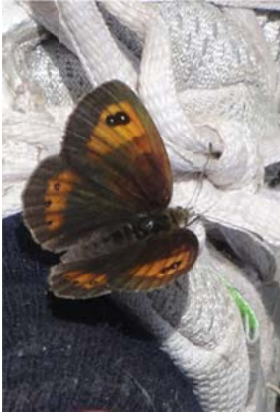

L'adveniment d'un nou sistema educatiu

La transdisciplinarietat com a mètode d'ensenyança a l'ESO

Autor/a:

Tutor:

Treball de Recerca

Centre d'ensenyament:

Lleida, gener 2018

AGRAÏMENTS

Vull agrair a totes les persones amb qui he compartit estones diferents de la meva vida i també a aquelles amb qui he gaudit mitjançant les seves creacions literàries, artístiques o científiques. Totes m'han ajudat, moltes d'elles sense saber-ho, en l'elaboració d'aquest TdR. Gràcies per transmetre'm les vostres experiències i ajudar-me a reflexionar, a sentir curiositat, a esforçar-me en el procés d'aprenentatge. En particular, vull dir-vos *mercès* per fer-me adonar de la responsabilitat que això representa, de conscienciar-me del meu paper com a baula en la cadena de transmissió d'aquests coneixements i actituds.

RESUM

L'educació dels infants evoluciona i en els darrers temps el treball per projectes tendeix a substituir l'aprenentatge basat en assignatures, més o menys impermeables, en què cada matèria es deslliga de les d'altres. La societat en què vivim canvia constantment, i *aprendre a aprendre* i *aprendre al llarg de la vida* són idees que sorgeixen habitualment en el món educatiu com una habilitat a desenvolupar per tal que l'alumnat pugui adaptar-se als canvis. A la vegada, la especificitat d'alguns coneixements fa que cada vegada més es necessiti que els professionals sàpiguen innovar però basant-se en un treball grupal.

Per aconseguir aquests objectius, en aquest treball de recerca he reinterpretat com alumna i de manera heterodoxa aquesta metodologia d'aprenentatge. Presento una proposta de projecte que parteix d'imatges (quadres de pintors) a partir de les quals connecto amb diverses assignatures. Així mateix, es pretén que els alumnes surtin de la seva zona de confort i s'endinsin en el món rural i en el passat com a base per entendre la realitat actual i els possibles futurs escenaris.

La proposta que mostro aquí s'estructura a nivell de l'ESO i en quatre temàtiques: *La vida quotidiana*, *Petits avenços i grans canvis*, *El món antic i llegenda* per acabar amb *Els conflictes que deixen petjada*. Totes les desenvolupo en dos grans temes, excepte la primera, que ho faig en quatre. Això darrer és causat perquè tenen la funció introduir l'alumnat de manera propera a aquesta metodologia. Cada tema inclou un mínim de dos i un màxim de vuit assignatures. L'ham de treball es basa en preguntes però es deixa llibertat al professorat per les activitats pràctiques (laboratori, sortides...).

Caldria una validació dins d'una aula real d'aquesta treball per tal de concloure si la proposta motiva a l'alumnat en el seu aprenentatge, i un treball a més llarg termini per veure la sostenibilitat (aplicació) d'aquesta manera d'aprendre en la seva vida laboral i quotidiana.

ÍNDEX

AGRAÏMENTS.....	3
INTRODUCCIÓ	11
OBJECTIUS I HIPÒTESIS.....	12
METODOLOGIA.....	12
Temàtica I. La vida quotidiana	15
Tema I.1. La sembra	15
I.1.1 Punt d'interès	15
I.1.2. Matèries relacionades; integració de coneixements.....	15
I.1.3. Qüestions referents al punt d'interès	15
I.1.3.1. Educació visual i plàstica	16
I.1.3.2. Ciències socials (història).....	16
I.1.3.3. Literatura francesa	17
I.1.3.4. Literatura catalana.....	18
I.1.3.5. Ciències de la naturalesa i tecnologia	19
I.1.3.6. Música	19
Tema I.2. La sega	21
I.2.1 Punt d'interès	21
I.2.2. Matèries relacionades; integració de coneixements.....	21
I.2.3. Qüestions referents al punt d'interès:	21
I.2.3.1. Educació visual i plàstica	21
I.2.3.2. Ciències socials	21
I.2.3.3. Literatura catalana.....	22
I.2.3.4. Tecnologia i ciències de la naturalesa	23
I.2.3.5. Cultura popular	23
I.2.3.6. Música	24
Tema I.3. La sardana.....	25
I.3.1 Punt d'interès	25
I.3.2. Matèries relacionades; integració de coneixements.....	25
I.3.3. Qüestions referents al punt d'interès:	25
I.3.3.1. Educació visual i plàstica	25
I.3.3.2. Literatura catalana.....	25
I.3.3.3. Ciències socials (història).....	26
I.3.3.4. Música	27
I.3.3.5. Educació física	28
Tema I.4. El vals.....	29

I.4.1. Punt d'interès	29
I.4.2. Matèries relacionades; integració de coneixements	29
I.4.3. Qüestions referents al punt d'interès:	29
I.4.3.1. Literatura alemanya	29
I.4.3.2. Ciències socials (història)	30
I.4.3.3. Música	30
I.4.3.4. Educació física	31
Temàtica II. Petits avenços i grans canvis	33
Tema II.1. La morera	33
II.1.1. Punts d'interès	33
II.1.2. Matèries relacionades; integració de coneixements	33
II.1.3. Qüestions referents al punt d'interès:	33
II.1.3.1. Educació visual i plàstica	33
II.1.3.2. Ciències de la naturalesa	33
II.1.3.3. Ciències socials i geografia	34
II.1.3.4. Tecnologia	35
Tema II.2. Nova York	36
II.2.1. Punt d'interès	36
II.2.2. Matèries relacionades; integració de coneixements	36
II.2.3. Qüestions referents al punt d'interès:	36
II.2.3.1. Educació visual i plàstica	36
II.2.3.2. Llengua i literatura castellana	36
II.2.3.3. Llengua i literatura anglesa	37
II.2.3.4. Educació física	38
II.2.3.5. Música	39
II.2.3.6. Tecnologia	40
II.2.3.7. Ciències socials (història)	40
II.2.3.8. Cinema (cultura audiovisual)	41
Temàtica III. El món antic i llegenda	42
Tema III.1. Nabucodonosor	42
III.1.1. Punt d'interès	42
III.1.2. Matèries relacionades; integració de coneixements	42
III.1.3. Qüestions referents al punt d'interès:	42
III.1.3.1. Educació visual i plàstica	42
III.1.3.2. Ciències socials (geografia i història)	43
III.1.3.3. Música	43

Autor/a	Centre d'ensenyament	TdR
Tema III.2. Troia.....		44
III.2.1. Punt d'interès		44
III.2.2. Matèries relacionades; integració de coneixements.....		44
III.2.3. Qüestions referents al punt d'interès:		44
III.2.3.1. Educació visual i plàstica		44
III.2.3.2. Ciències socials (història i geografia)		44
III.2.3.3. Literatura clàssica		45
Temàtica IV. Conflictes que deixen petjada		46
Tema IV.1. La batalla de Lepant		46
IV.1.1 Punt d'interès		46
IV.1.2. Matèries relacionades; integració de coneixements.....		46
IV.1.3. Qüestions referents al punt d'interès:		46
IV.1.3.1. Educació visual i plàstica.....		46
IV.1.3.2. Literatura castellana		47
IV.1.3.3. Ciències socials (història i geografia)		47
Tema IV.2. La revolució francesa		48
IV.2.1 Punt d'interès		48
IV.2.2. Matèries relacionades; integració de coneixements.....		48
IV.2.3. Qüestions referents al punt d'interès:		48
IV.2.3.1. Educació visual i plàstica.....		48
IV.2.3.2. Tecnologia		48
IV.2.3.3. Ciències socials (història)		49
IV.2.3.4. Música		49
RESULTATS DE LA RECERCA. MATERIAL ELABORAT PER AL PROFESSORAT		50
P.1. Figura 1. <i>El sembrador</i> de Jean-François Millet (1850)		50
P.2. Figura 2. <i>La collita a la Provença</i> de Vincent Van Gogh (1888).....		58
P.3. Figura 3. <i>Entre sardana i sardana</i> de Xavier Nogués (1940)		63
P.4. Figura 4. <i>Ball al Palau de Hofburg</i> de Wilhelm Gause (1900)		66
P.5. Figura 5. <i>Campo con moreras</i> de Serafín Avendaño (1866).....		70
P.6. Figura 6. <i>Nova York</i> de Joaquim Torres García (1929)		73
P.7. Figura 7. <i>The Flight of the Prisoners</i> de James Tissot (1896-1902)		79
P.8. Figura 8. <i>La prise de Troie</i> de Denis Maublanc (s.XVII)		82
P.9. Figura 9. <i>La batalla de Lepanto</i> de Juan Luna y Novicio (1887)		85
DISCUSSIÓ		93
CONCLUSIONS		94
NOVES PROPOSTES DE RECERCA		94

REFERÈNCIES	95
-------------------	----

INTRODUCCIÓ

Vivim en una època en què l'educació necessita reinventar-se, adaptar-se a les noves demandes de la societat del s. XXI; essent més pragmàtica i competencial.

Amb aquest objectiu, han sorgit diferents propostes, com l'aprenentatge basat en projectes o la transversalitat, model que he volgut reinterpretar com alumna, de manera heterodoxa, i en el que em centraré en aquest treball de recerca (TdR).

La Generalitat de Catalunya (institució que prenc com a referència) estableix en les *Orientacions per al desplegament del currículum visual i plàstica a l'ESO* (Departament d'Educació, 2010) la voluntat de revisar les estratègies i metodologies utilitzades a l'aula, potenciant l'adquisició de coneixements rellevants (aprendre a conèixer, a ser, a fer i a conviure, segons el projecte *Escola Nova*). Així mateix, planteja mètodes i estratègies basats en la interacció i participació de l'alumnat, en detriment del llibre de text, considerat com un simple recurs d'orientació.

És important recordar, tanmateix, que les decisions curriculars han de ser preses respecte les característiques de l'alumnat i els recursos disponibles pel centre educatiu.

En poques paraules, la proposta curricular feta defensa l'autonomia en el procés d'aprenentatge i la integració de coneixements des de la transversalitat.

És per aquest motiu que crec necessari definir el terme *transversalitat*. La transversalitat consisteix en la relació de diverses assignatures d'un mateix àmbit (interdisciplinarietat) i entre disciplines d'altres àrees del coneixement (transdisciplinarietat).

És en la transdisciplinarietat on fonamentaré les bases d'aquest treball, és a dir, en intentar integrar coneixements per tal d'assolir un aprenentatge de caire globalitzador, encara que el nostre sistema educatiu és partícip d'un encasellament generat per les especialitats disciplinàries que tot i que necessàries, limiten la possibilitat de tenir una visió global de l'educació.

Nogensmenys, no hem de caure en la temptació de pensar que aquest projecte es deslliga de la realitat o proposa fites impossibles, ja que són nombrosos els casos en la

història de persones que integraven coneixements diversos amb tota naturalitat. Podem pensar, fàcilment, en Leonardo da Vinci (anatomista, enginyer, científic, pintor, filòsof i escriptor, entre d'altres) o Aristòtil (filòsof, matemàtic, naturalista i psicòleg).

Ara bé, aquest aprenentatge no va deslligat de l'estimulació de la capacitat d'esforç de l'alumnat, especialment davant d'aquells aspectes que li poden ésser més difícils a causa de l'obligació de ser ell mateix el protagonista de l'adquisició de les seves pròpies competències. Cal que passi de l'actitud d'espectador a la de creador.

OBJECTIUS I HIPÒTESIS

L'objectiu que m'he plantejat en aquest treball és el de crear material dirigit especialment cap a l'educació secundària obligatòria (ESO), el qual pogués ser útil pel professorat per tal d'aplicar la transdisciplinarietat a l'aula.

La hipòtesi d'aquest treball és que la estimulació de la curiositat innata de l'alumnat, mitjançant imatges, facilitarà l'aprenentatge en l'etapa de l'ESO. A la vegada, es vol que l'alumnat reflexioni sobre el valor de l'aprenentatge, el qual ha permès l'evolució de la humanitat. La finalitat d'aquest treball és que l'alumne pugui ser conscient de la baula que ell mateix representa en la cadena d'aquesta evolució. Així mateix, s'intentarà donar una visió global de l'aprenentatge, sense caure en l'encasellament propi de l'actual sistema educatiu.

METODOLOGIA

El material que he creat es centra en la vida de l'home, la seva evolució i com els canvis de la humanitat s'han expressat en les anomenades temàtiques de l'àmbit de lletres (com ara la llengua catalana o la història) així com les seves associacions a petites o a grans innovacions científiques i tecnològiques.

El que pretenc aconseguir amb aquest treball és desdibuixar la barrera existent entres les anomenades assignatures *de ciències* (com la biologia, la química o les matemàtiques), les *de lletres* (com la llengua castellana o la geografia) i les *artístiques* (com l'educació visual i plàstica o la música) per tal de dissenyar un aprenentatge que les integri a totes.

És per aquest motiu que cada tema comença amb una imatge o un quadre a partir del qual s'invita a l'alumne a cercar, a endinsar-se en diferents disciplines emprant un ham inicial basat en preguntes. Es demanarà a l'alumnat que busqui la resposta al que es considera com punt d'aprenentatge a assolir, però es deixa total llibertat al professorat perquè el tracti segons la particularitat del grup-classe.

Aquesta metodologia està pensada per tal d'ajudar a l'alumne en el seu aprenentatge futur, fora del sistema educatiu i de l'ensenyament obligatori.

L'educació actual trontolla davant el repte de garantir i de satisfer la demanda de coneixements que els alumnes necessitaran en un món que evoluciona cada vegada més ràpidament gràcies a la disponibilitat d'informació i a les noves tecnologies. És per aquest motiu que proposo, més que l'ensenyament de certs continguts, donar certes eines perquè l'alumne pugui, en definitiva, aprendre a aprendre.

Com ja he mencionat anteriorment, aquest treball es centra en la transdisciplinarietat, en la integració del major nombre de coneixements possibles amb l'objectiu d'oferir a l'alumne una visió globalitzadora de totes les disciplines tractades a classe.

Es parteix de continguts propis de l'educació secundària obligatòria, integrats en el context de certes assignatures del currículum: la llengua i la literatura catalana, castellana i anglesa, la música, l'educació visual i plàstica, les ciències socials (geografia i història), l'educació física, el cinema, la tecnologia, les ciències naturals i la ciutadania.

D'antuvi, no s'ha inclòs la informàtica perquè es considera una eina ja integrada de manera transversal a les escoles. Ara bé, es podria introduir més específicament en l'avaluació dels continguts, dissenyant proves basades en la *gammificació*¹ o bé utilitzant programari ja existent en aquest àmbit (Klahoot, 2017; Plickers, 2018). Tanmateix, la incorporació de la *gammificació* s'escapa de l'abast d'aquest TdR i es nombra sols com una de les metodologies complementàries.

En la proposta d'aquest TdR s'integraran per cada tema un mínim de dues assignatures i un màxim de vuit.

¹ La **gammificació** fa referència a l'ús de tècniques, elements i dinàmiques pròpies del joc i de l'oci en activitats no recreatives, amb la finalitat de potenciar la motivació de l'alumnat, així com per tal de millorar la productivitat, aconseguir un objectiu, activar l'aprenentatge i avaluar a individus concrets.

Cada proposta s'emmarca dins una temàtica general que fa de pal de paller.

En la primera de totes, es parteix de la vida quotidiana per tal que l'alumnat s'aventuri dins d'aquesta nova metodologia d'aprenentatge de manera planera, sense dificultats.

La segona temàtica vol entrar en els petits avenços que han suposat grans canvis i han permès que puguem tenir una vida millor. La primera temàtica esmentada es desenvolupa en quatre punts d'interès, mentre que la segona ho fa en dos.

Tanmateix, no es vol deixar de banda que la història de la humanitat no ha estat exempta de conflictes, tant en el món antic (temàtica tercera) com en temps més recents (temàtica quarta). La temàtica tercera es desenvolupa en dos punts d'interès així com la darrera.

Es podria arribar a realitzar una altra temàtica per tal d'introduir conflictes actuals, malgrat que he decidit no incorporar-la amb l'objectiu de deixar-la sota el criteri del docent en qüestió. Cada professor pot desenvolupar en l'alumnat curiositat i sentit crític, com per exemple, a partir de l'onada de refugiats a Europa.

Així doncs, les temàtiques es desenvolupen en deu punts d'interès. Aquest nombre (més el lliure, si escau) s'ha considerat equivalent al nombre aproximat de temes que es tracten en cadascuna de les diferents assignatures durant un curs acadèmic.

S'inclou, així mateix, un annex per al professorat com a guia de respostes: bàsicament, on les pot trobar i en casos puntuals, possibles respostes. Tot i així, cal recordar que són simples orientacions i que per consegüent, estan subjectes al criteri del docent que condueixi la classe. La guia s'estructura en base a l'ordre seqüencial de les figures de la memòria o punts d'interès.

El treball es pot realitzar en grup o individualment. En el primer cas, cada membre del grup pot, a més a més, investigar de manera més aprofundida un àrea de coneixement concreta segons els seus interessos i finalment, pot fer una posta en comú prèvia als altres membres. Amb aquest mètode s'aconsegueix arribar a un aprenentatge col·laboratiu en què tots els companys s'enriqueixen de la recerca realitzada per cada membre del grup i pels diferents grups.

RESULTATS DE LA RECERCA. MATERIAL ELABORAT PER A L'ALUMNAT

Temàtica I. La vida quotidiana

El primer bloc té com a temàtica unificadora la vida quotidiana dels segles XIX i XX des del punt de vista de la principal ocupació (treball agrícola), fins l'arribada de la revolució industrial, i també del lleure (la dansa).

Tema I.1. La sembra

I.1.1 Punt d'interès

Es parteix de la presentació de la Figura 1.

Figura 1. *El sembrador* de Jean-François Millet (1850).

I.1.2. Matèries relacionades; integració de coneixements

En aquest primer punt d'interès es treballaran les següents assignatures: l'educació visual i plàstica, les ciències socials (història), la literatura francesa, la literatura catalana, les ciències de la naturalesa, la tecnologia i la música.

I.1.3. Qüestions referents al punt d'interès

Com ja s'ha mencionat en l'apartat de la metodologia, l'ham d'entrada per a cadascuna de les matèries es basa en preguntes (formulades directament o indirecta

pel professorat) i mitjançant les quals es vol descobrir el coneixement al qual guia la imatge.

1.1.3.1. Educació visual i plàstica

- A quin moviment artístic pertany l'autor d'aquest quadre?
- Quin canvi va suposar *El sembrador* respecte la representació habitual del món rural en aquella època?
- Quin tipus de tècnica ha estat utilitzada per la seva realització?
- Quines tonalitats utilitza l'autor de l'obra?
- Fes una descripció breu del quadre i del sentiment que pretén transmetre.
- Quin altre pintor de gran rellevància va ser inspirat per aquest quadre?

1.1.3.2. Ciències socials (història)

Teoria necessària: Jean-François Millet va viure una època convulsa per la història de França, entre la qual cal destacar, durant la seva joventut, la caiguda de la monarquia a mans de la Revolució de 1848, que havia tingut el seu antecedent en la Revolució de juny de l'any 1832 (Moreno Cullell, 2012; Art History, 2018).

Encara que ell mateix va insistir en què els seus interessos pictòrics (centrats en els camperols i el treball de la terra) no tenien cap mena de relació amb la realitat política del seu moment, molts (especialment els seus detractors) van veure en ell un revolucionari, similar a Honoré Daumier² o Gustave Corbet³.

L'any 1870, ell i la seva família es van veure afectats per la Guerra Franco-Prussiana (Encyclopaedia Britannica, 2018), motiu pel qual es van haver de traslladar de Barbizon a Cherbourg.

La Revolució de 1848 tenia com a objectiu la deposició de la monarquia de Lluís Felip I, també anomenada Monarquia de Juliol. Aquesta, era una monarquia constitucional oposada a qualsevol reforma liberal i per tant, profundament conservadora.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

² **Honoré Daumier** (1808-1879) fou un pintor francès especialment conegut per les seves caricatures, que en algunes ocasions, el van portar a la presó a causa d'haver insultat a la monarquia regnant.

³ **Gustave Corbet** (1819-1877) fou un pintor francès central en l'expansió del Realisme durant el s. XIX. Republicà convençut, veia en el seu art un mecanisme per elevar els pobres i desfavorits.

- Com va arribar la monarquia de Lluís Felip I al poder?
- Quin context social envoltava la Revolució de 1848?
- Qui era el cap de govern en aquell període?
- Quina decisió va prendre la qual va ser la desencadenant d'aquesta revolució?
- Quines conseqüències va tenir aquesta revolta?

La Guerra Franco-Prussiana (1870-1871) fou un conflicte que va enfrontar a una coalició d'estats alemanys (liderats per Prússia) contra França. El motiu d'aquesta guerra fou la intervenció de la diplomàcia per tal que el Príncep Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen no fos proposat com a rei pel tro espanyol (aleshores vacant a causa de l'exili d'Isabel II).

Tanmateix, el rei Guillem I de Prússia es va negar a accedir a la resta de peticions de França, cosa que va desencadenar aquest conflicte armat.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Qui va ser el declarant de la guerra? Per què?
- Com va ser vist per Bismarck⁴ aquest conflicte?
- Quins factors van marcar el desenvolupament de la Guerra Franco-Prussiana?
- Quin va ser el final del conflicte?
- Quines conseqüències va tenir aquesta guerra?

1.1.3.3. Literatura francesa

En l'apartat anterior hem parlat de la Revolució de 1832 o la Revolució del Juny com l'antecedent de la Revolució de 1848, la qual va poder arribar a aconseguir el seu propòsit de substituir la monarquia constitucional de Lluís Felip I per una república.

Precisament, Victor Hugo (1802-1885), un dels escriptors i poetes més importants del romanticisme francès, s'inspirà en la Revolució de 1832 per escriure la seva famosa obra *Les Misérables*. A més a més, va ser gràcies a la Guerra Franco-Prussiana i a la consegüent proclamació de la 3a República que el famós autor va poder retornar a França després del seu exili de 19 anys.

⁴ **Otto von Bismarck** (1815-1898) fou Primer Ministre de Prússia i el fundador de l'Imperi Alemany.

Tot i així, cal recordar que Hugo no havia estat sempre el republicà que advoca pel perdó de totes les persones, sinó que en la seva joventut fou un monàrquic convençut (segurament influït per la seva mare, Sophie Hugo) que defensà a Carles X. Fins i tot, durant la Revolució de 1848, lluità contra els revolucionaris i posteriorment, votà al futur Napoleó III com a president de la República.

Tanmateix, davant dels intents del govern conservador de limitar la llibertat de la premsa i deixar a mans de l'Església catòlica l'educació, Victor Hugo crida a la resistència contra el Cop d'Estat que portarà a Napoleó al poder, cosa que l'emmenarà als seus 19 anys d'exili; convertint-se així en un símbol del reformisme i de la República.

En aquest apartat ens centrarem en la seva famosa novel·la *Les Misérables*, ja que Victor Hugo és autor d'una extensíssima obra que inclou poesia (com *Les Contemplations*), teatre (com *Hernani*) i novel·la (com *Notre-Dame de Paris* o *Le Dernier Jour d'un Condamné*).

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- En quin període de temps transcorre la novel·la? -
- De què tracta (a grans trets)?
- Quin és el debat moral que s'exposa en *Les Misérables*?
- En qui es va inspirar Victor Hugo pel personatge de Georges Pontmercy?
- Com és representat el General Lamarque?
- Quan i com es va publicar aquesta novel·la?

1.1.3.4. Literatura catalana

Màrius Torres (1910-1942) és un dels poetes catalans més influents i importants del s. XX (AELC, 2018). La seva obra, de tècnica magistral i gran qualitat, es veu marcada per l'experiència personal (com la seva malaltia o el neguit sobre la seva mort imminent) i el context polític de la seva època (entre els qual destaca la Guerra Civil).

El seu projecte de musicar alguns dels seus poemes es veu truncada davant de la mort del poeta als 32 anys, vençut per la tuberculosi.

Màrius Torres parla en un dels seus poemes de la llavor que neix. Transcriu aquí la primera estrofa (Torres, 1977) d'aquest poema:

Si m'haguessis fet néixer gra de blat,
que seria senzill d'arribar a ser una espiga!
Llucar, créixer, florir en l'aire assolellat.
entre olivers, en una terra antiga.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- A quin moviment artístic pertany Màrius Torres?
- Quina persona va ser font d'inspiració artística per ell?
- Quan i com va ser publicada la seva obra?
- Amb quin significat s'utilitza la paraula *llucar* en aquesta estrofa? Pots buscar-ne una altra més adequada pel context en què s'utilitza?
- Analitza l'estructura formal i el significat del poema (mètrica, rima...)

1.1.3.5. Ciències de la naturalesa i tecnologia

He decidit unir aquests dos apartats ja que considero que en aquest punt d'interès, la sembra, no podem parlar de les ciències de la naturalesa sense parlar de la tecnologia; puix que una és vital per l'altra en agricultura. (Urbano Terrón, 1989).

Com tots sabem, la metodologia utilitzada per la sembra ha anat canviant amb el pas del temps, a mesura que la tecnologia agrícola avançava (Bosch Serra *et al.*, 2009) .

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Menciona tres espècies de blat i el seu ús preferent en l'alimentació humana
- Quan es considera que naixé l'agricultura? Per què?
- Com ha evolucionat la tècnica de la sembra?
- Localitza tres tipus de sembradores de cereals i les seves característiques i usos.

1.1.3.6. Música

Com veurem en el següent punt d'interès (concretament en l'apartat de literatura catalana), fins i tot la Bíblia té present en els seus escrits la feina dels pagesos, de la sembra i de la sega.

En el salm 126 de la Bíblia (Associació Bíblica de Catalunya *et al.*, 1993), parla de *els qui sembraven amb llàgrimes als ulls, criden de goig a la sega*. Evidentment, aquest himne

religiós consta d'una part musicada, encara que també ha estat musicat posteriorment per Xavier Morlans (2000).

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

-En quina tonalitat està escrit aquest salm?

-Quin compàs utilitza?

-Quins acords predominen?

-De quin tipus d'inici es tracta?

-Quin tipus de final observem?

-En quin *tempo* està escrit?

Tema I.2. La sega

I.2.1 Punt d'interès

Es parteix de la presentació de la Figura 2.

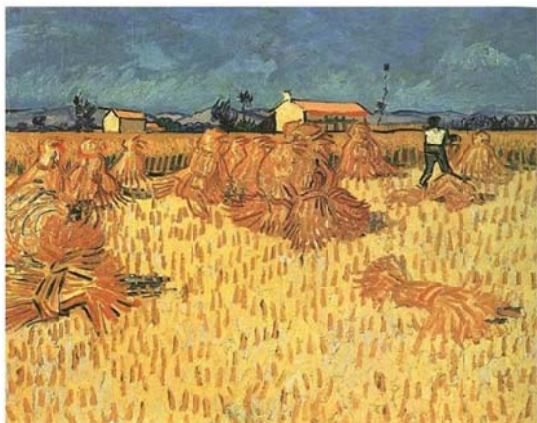

Figura 2. *La collita a la Provença* de Vincent Van Gogh (1888).

I.2.2. Matèries relacionades; integració de coneixements

En el segon punt d'interès es treballaran les següents assignatures: l'educació visual i plàstica, les ciències socials, la literatura catalana, la tecnologia conjuminada amb les ciències de la naturalesa, la cultura popular i la música.

I.2.3. Qüestions referents al punt d'interès:

I.2.3.1. Educació visual i plàstica

- A quin moviment artístic pertany l'autor d'aquest quadre?
- Quin tipus de tècnica ha estat utilitzada per la seva realització?
- Quin art té una influència notable en aquesta obra?
- Quina importància té la distribució dels components arquitectònics en aquest quadre?
- Quin objectiu té la perspectiva utilitzada per Van Gogh?

I.2.3.2. Ciències socials

Teoria introductòria: La Provença (el lloc on Van Gogh va pintar aquest quadre) és una regió de França. A partir d'aquí, busca la resposta a les següents preguntes:

- Quines ciutats importants comprèn la Provença?
- Quantes regions componen l'estat francès?
- Quina diferència existeix entre les regions metropolitanes i les d'ultramar?

-Elabora un mapa de França amb la seva divisió per regions i el nom d'aquestes (segons la proposta de 13 regions del 2014).

-Quin tipus d'estat és França: Federat, centralitzat, descentralitzat...?

1.2.3.3. Literatura catalana

Jacint Verdaguer i Santaló (1845-1902) fou una de les grans figures de la llengua catalana durant el període de la Renaixença, a qui retornà la seva categoria de llengua literària. Les seves obres més conegudes són els poemes èpics *l'Atlàntida* i *Canigó*, així com el poema *Sum Vermis*, integrat dins del llibre *Flors del Calvari*, basat en el seu propi calvari.

Malgrat ésser proclamat com a poeta nacional de Catalunya, un conflicte amb l'Església a causa de la seva pràctica d'exorcismes el va portar a la reclusió i l'exclusió. Finalment, es va arribar a un acord que el va rehabilitar, encara que morí als 57 anys a causa d'una tuberculosi.

En el seu poema *La sega*, l'autor parla de la sembra i de la sega posterior, inspirant-se en el salm 126 de la Bíblia, que resa així: *Qui seminant in lacrimis in exultatione metent*, que és traduït al català com: *els qui sembraven amb llàgrimes al ulls, criden de goig a la sega*.

Transcriu aquí el poema titulat *La Sega*:

Llavor que estàs en la terra	Darrere el temps d'agonia
deixa que passe l'hivern	vindran lo mes de Maria
i que s'enflore la serra;	i Sant Joan amb falç d'or
lo Sembrador que t'enterra	i segarà l'alegria
t'estima amb amor etern.	lo que sembrà la tristor.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

-De què tracta el llibre *Flors del Calvari*, en el qual es troba aquest poema?

-Com s'expressen el pas de les estacions en aquest poema?

-A quin mes es refereix l'autor quan parla de *lo mes de Maria*?

-Per què apareix Sant Joan com un segador?

1.2.3.4. Tecnologia i ciències de la naturalesa

Com en el punt d'interès anterior, també he cregut convenient la combinació de dues assignatures: la tecnologia i les ciències de la naturalesa; ja que considero que en l'aspecte de la sega, hem de parlar d'ambdues alhora.

L'evolució de la tecnologia ha permès l'evolució dels conreus, de l'agricultura, i per tant, de la sega.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Quins dos tipus de cereals podem principalment distingir segons l'època de sembra a Catalunya?
- Quan es poden segar els cereals d'hivern (diferenciant la sega manual i la mecànica)?
- Quan es poden segar els cereals d'estiu?
- Quins dos tipus de màquines recol·lectores de blat de moro existeixen?

1.2.3.5. Cultura popular

La sega i la sembra eren part essencial de la vida dels camperols, cosa que s'ha vist reflectit en celebracions i commemoracions d'aquestes activitats que en l'actualitat, s'intenten recuperar per tal que no caiguin en l'oblit.

Una d'aquestes celebracions és *La festa del segar i el batre*, celebrada anualment a la població catalana de La Fuliola a principis de juliol. Aquesta, consisteix en la recuperació, per tan sols dos dies (dos caps de setmana), d'aquestes activitats tradicionals.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Quan s'aixecaven els pagesos per segar? Quines eines utilitzaven?
- Com es lligaven els feixos d'espigues de blat?
- Com s'arreglaven les mates de sembrat que no s'havien recollit?
- En què consistia el batre?
- Com s'estenia la batuda?

1.2.3.6. Música

Com ja he exposat en l'apartat anterior, la sega i la sembra són dues activitats molt presents en la cultura popular. Això també s'ha vist reflectit en la música, originant balls i cançons.

En aquest cas, parlarem del *ball de la civada* (Serrat, 1968). Aquesta cançó narra les feines del camp (entre d'altres, la sembra dels cereals, la collita i l'elaboració del pa) i era originalment ballada només pels homes.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- En quina tonalitat està escrita *el ball de la civada*?
- Quin compàs utilitza?
- Quins acords predominen?
- De quin tipus d'inici es tracta?
- Quin tipus de final observem?
- En quin *tempo* està escrit?

Tema 1.3. La sardana

1.3.1 Punt d'interès

Es parteix de la presentació de la Figura 3.

Figura 3. *Entre sardana i sardana* de Francesc Xavier Nogués (1940).

1.3.2. Matèries relacionades; integració de coneixements

En el tercer punt d'interès tractaré les següents matèries: l'educació visual i plàstica, la literatura catalana, les ciències socials (història), la música i l'educació física.

1.3.3. Qüestions referents al punt d'interès:

1.3.3.1. Educació visual i plàstica

-A quin moviment artístic pertany l'autor d'aquest quadre?

-Quina característica particular diferencia a Francesc Xavier Nogués de la resta d'autors del mateix moviment i en quin tipus d'obra es reflecteix més?

1.3.3.2. Literatura catalana

Teoria introductòria: Joan Maragall, gran poeta de la llengua catalana, va escriure un poema dedicat a la sardana (Maragall, 2012) del qual en transcriu la primera estrofa:

La sardana és la dansa més bella
de totes les danses que es fan i es
desfan;
és la mòbil magnífica anella
que amb pausa i amb mida va lenta
oscil·lant.
Ja es decanta a l'esquerra i vacil·la
ja volta altra volta a la dreta dubtant,

i se'n torna i retorna intranquil·la,
com, mal orientada, l'agulla d'imant.
Fixa's un punt i es detura com ella.
Del contrapunt arrencant-se novella,
de nou va voltant.
La sardana és la dansa més bella
de totes les danses que es fan i es
desfan.

A partir d'aquest poema i el seu autor, busca la resposta a les següents qüestions:

- A quin moviment literari pertany Maragall?
- Per quins altres escriptors va ser influït?
- Quin premi va rebre la seva poesia *La Sardana*?
- Quina teoria defensava Maragall quant a la forma d'escriure?
- Analitza el poema segons el seu significat i la seva forma (mètrica, rima...).

Teoria introductòria: Entre totes les seves obres, Francesc Xavier Nogués també va il·lustrar poemaris o llibres d'escriptors com Pere Quart o Eugeni d'Ors (Enciclopèdia Catalana, 2015). En aquest cas, em centraré amb l'obra *La ben plantada* d'Eugeni d'Ors.

Busca la resposta a les següents qüestions:

- A quin moviment artístic correspon *La ben plantada*?
- De quin tipus d'obra es tracta? Què simbolitza?

1.3.3.3. Ciències socials (història)

Teoria necessària: La sardana tal i com la coneixem ara té un origen incert. Al segle XIX, en ple romanticisme, es va relacionar l'aparició d'aquest ball amb l'època preromana, especialment amb l'Antiga Grècia (on abundaven les danses circulars donant-se les mans). Tot i així, l'apel·lació de sardana com a ball es troba escrit des de mitjans del segle XVI, encara que no sabem com es ballaven. En el segle XIX podem dir que es "crea" la sardana tal i com la coneixem ara.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Qui va ser la persona que va iniciar la reforma de la cobla? En quin període de temps es situa aquesta reforma?
- Quin tipus de sardana es va popularitzar en detriment d'una altra? En què consistien?
- Quina prohibició va sofrir la sardana?
- Quan es va fundar la Federació Sardanista de Catalunya? Quin objectiu té?

1.3.3.4. Música

Teoria necessària: la cobla és la formació musical que executen la música de diferents balls i danses tradicionals, en especial la sardana. És una formació típica de Catalunya.

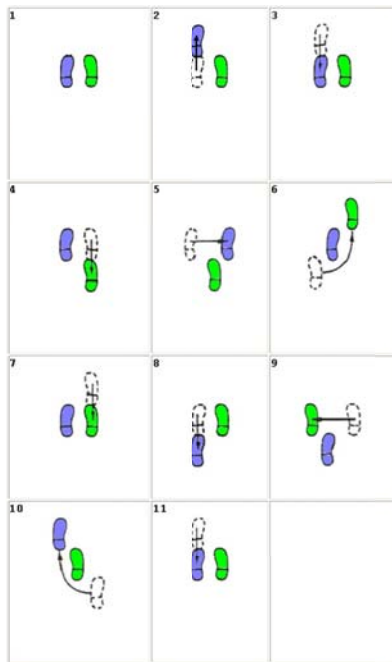
A partir d'aquí busca la resposta a les següents qüestions:

- Quants instruments i músics formen part de la cobla?
- Quins instruments formen part de la cobla?
- Com es distribueixen a l'escenari?
- Tria un dels instruments i fes una descripció en la que s'incloguin: família d'instruments a la que correspon, registre, afinació i descripció "física" bàsica.

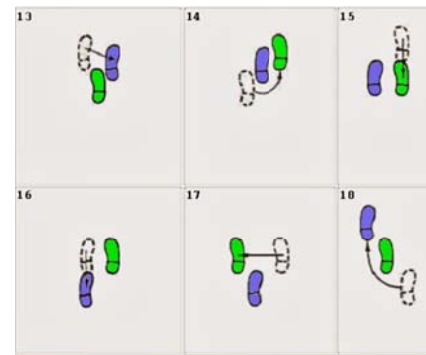
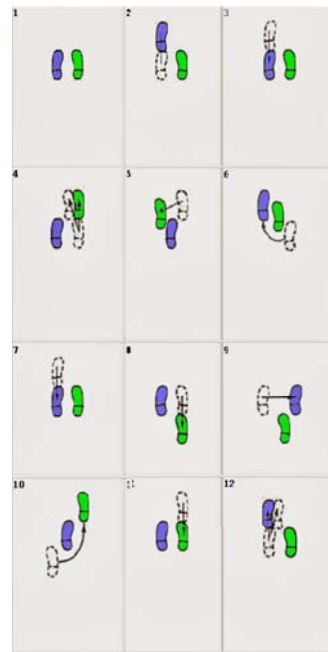
1.3.3.5. Educació física

Teoria necessària: la sardana té dos passos bàsics: els llargs i els curts. En aquestes imatges es mostra com es ballen:

Curts:

Llargs:

En aquesta ocasió no estudiarem el repartiment de la sardana.

A partir d'aquí, grava un vídeo on mostris com balles.

Tema I.4. El vals

I.4.1. Punt d'interès

Es parteix de la presentació de la Figura 4.

Figura 4. *Ball al Palau de Hofburg* de Wilhelm Gause (1900).

I.4.2. Matèries relacionades; integració de coneixements

En el quart punt d'interès tractaré les següents assignatures: la literatura alemanya, les ciències socials (història), la música i l'educació física.

I.4.3. Qüestions referents al punt d'interès:

I.4.3.1. Literatura alemanya

Teoria necessària: Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) fou un dels màxims exponents de la literatura alemanya durant l'època del s. XVIII. La seva obra més famosa és *Faust*, una obra de teatre en forma de tragèdia protagonitzada per Mefistòfil i el mateix Faust.

Tanmateix, en aquest apartat em centraré amb una altra de les seves obres: *Les tribulacions del jove Werther*, escrita l'any 1774 per Goethe després de dos desenganys amorosos: el que va patir amb Charlotte Buff el setembre del 1772 i amb Maximiliane a començaments del 1774.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Com es va percebre aquesta obra per part de la societat en la que vivia Goethe?
- A quina època literària pertany Goethe?
- Quin tipus de novel·la és *Les tribulacions del jove Werther*?
- En quina ocasió es parla del vals en aquesta novel·la?

1.4.3.2. Ciències socials (història)

Teoria necessària: Si ens fixem bé en el quadre, podrem observar dues figures a la part esquerra executant un vals. Una d'aquestes és l'emperador Francesc Josep I d'Àustria.

Francesc Josep I d'Àustria (1830-1916) fou emperador de l'imperi austro-hongarès durant el tercer regnat més longeu d'Europa: 68 anys. Nebot de Ferran I, el va succeir als 18 anys en un període marcat per la revolució liberal de 1848 (que Francesc va sufocar amb l'ajuda de l'exèrcit) i per les posteriors aspiracions nacionalistes d'Hongria, Txèquia o Bòsnia i Hercegovina.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Quina política va adoptar Francesc Josep a nivell nacional?
- Quina política proposà aquest emperador a nivell exterior fins l'any 1878?
- Quina importància va tenir Francesc Josep en l'esclat de la 1a Guerra Mundial?
- Com descriuries la vida personal d'aquest emperador? Per què?

1.4.3.3. Música

Encara que el vals sembla un ball inseparable de la majestuosa Viena de l'Imperi dels Habsburg, val a dir que la procedència del que ha estat considerat *el més harmoniós dels balls* és més aviat humil.

El terme *vals* prové de la paraula *walzen*, que en alemany significa girar, i és hereva del folklore tirolès. Tanmateix, altres estudis apunten a la *volte*, una dansa practicada des del s. XVI a França, com a origen del vals actual.

El que és totalment evident és que el vals es convertí en el ball estrella de les corts europees del s. XIX, arraconant així la contradansa i el minuet, de moviments calculats i encarrarats. El motiu el podem trobar en la possibilitat que donava el vals a les parelles d'entrellaçar-se, oposant-se als balls anteriors on només podien, en comptades ocasions, agafar-se de la mà.

Nogensmenys, això va ser vist per les mentalitats més conservadores de l'època com una immoralitat. El vals era descrit així segons Madame de Genlis, institutriu del futur rei Lluís Felip de França: *una jove dama, vestida amb roba lleugera, es llença als braços d'un altre jove que l'estreny contra el seu pit*. O segons un manual britànic de protocol de l'any 1833: *és un ball que només ha de ser practicat per les dones casades, ja que és massa immoral per ser ballat per les senyoretes*.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- En quin compàs són escrits (habitualment) els valsos?
- Quins són els compositors més destacats en aquest tipus d'obres musicals?
- Quines són les variacions del vals més importants?
- Tria un vals i analitza'l: compositor, tonalitat (o tonalitats si hi ha modulacions), formació musical necessària, temes o motius i textura.

1.4.3.4. Educació física

En l'apartat anterior, hem parlat de la mètrica i la història del vals. Nogensmenys, no ens hem aventurat en el ball en el seu sentit estricte: la seva execució.

Així doncs, mostrarem els apartats bàsics del ball.

Existeixen dos rols a la parella: el que porta (normalment l'home) i el que segueix (normalment la dona).

Els passos bàsics (sense el gir) són (si portes): avança el peu esquerre, avança el peu dret per tal que quedin en paral·lel i aixeca el peu esquerre per tornar-lo a deixar al mateix lloc.

Els passos bàsics (sense el gir) són (si segueixes): endarrereix el peu esquerre, endarrereix el peu dret per tal que quedin en paral·lel i aixeca el peu dret per tornar-lo a deixar al mateix lloc.

Els passos bàsics (amb el gir) són (si portes): avança el peu esquerre girant 90 graus, avança el peu dret girant 90 graus per tal que quedin en paral·lel i aixeca el peu esquerre per tornar-lo a deixar al mateix lloc.

Els passos bàsics (amb el gir) són (si segueixes): endarrereix el peu esquerre girant 90 graus, endarrereix el peu dret 90 graus per tal que quedin en paral·lel i aixeca el peu dret per tornar-lo a deixar al mateix lloc.

A partir d'aquí, grava un vídeo (amb la teva parella) on mostris com balles.

Temàtica II. Petits avenços i grans canvis

El segon bloc té com a temàtica unificadora els petits avenços però que alhora comporten grans canvis, com ara la producció de seda o el fre de seguretat pels ascensors.

Tema II.1. La morera

II.1.1. Punts d'interès

Es parteix de la presentació de la Figura 5.

Figura 5. Campo con moreras de Serafín Avendaño (1866).

II.1.2. Matèries relacionades; integració de coneixements

En el novè punt d'interès tractaré les següents assignatures: l'educació visual i plàstica, les ciències de la naturalesa, les ciències socials (geografia i història) i la tecnologia.

II.1.3. Qüestions referents al punt d'interès:

II.1.3.1. Educació visual i plàstica

-Quin tipus de tècnica ha estat utilitzada per la realització d'aquest quadre?

-A quin moviment artístic pertany Serafín Avendaño?

-En quin tipus d'obres es va especialitzar?

II.1.3.2. Ciències de la naturalesa

Teoria necessària: La morera blanca (*Morus alba*) és una planta originària del nord de la Xina, cultivada per les seves fulles amb l'objectiu d'alimentar els cucs de seda. Així mateix, pot ser utilitzada com a planta ornamental.

A partir d'aquí, et proposo un projecte de cria d'aquests cucs:

Primer de tot, és recomanable començar aquest procés a la primavera, quan els arbres de morera disposin de fulles i per tant, tinguem aliment suficient pels cucs que vulguem criar.

Així doncs, dipositem les larves en un recipient de plàstic durant les seves primeres fases de creixement. Aquest recipient retindrà la humitat necessària pels cucs, alhora que haurà de disposar de fulles de morera per la seva alimentació. Així mateix, és aconsellable col·locar un tovalló de paper per tal que absorbeixi la matèria orgànica que desprenguin el cucs. Aquest tovalló s'ha d'anar canviant cada dos o tres dies. No ens hem d'oblidar de fer un forat al recipient per tal que els cucs puguin respirar.

En segon lloc, quan ja hagin fet la muda tres cops, se'ls ha de traslladar a un altre recipient, preferiblement de cartró (com per exemple, una caixa de sabates). El motiu d'aquest canvi és el ràpid creixement que experimentaran a partir d'aquest moment.

Posteriorment, veurem com les larves es tornen d'un color més blanc, cosa que significarà que estan a punt de formar el capoll.

Finalment, sortiran de la crisàlide en forma de papallona; moment després del qual es reproduiran i pondran una posta d'ous. Així doncs, podem tornar a repetir el procés.

II.1.3.3. Ciències socials i geografia

Teoria necessària: La seda ha estat sempre un producte luxós, símbol de riquesa i poder. És per aquest motiu que va ser un teixit molt apreciat entre els comerciants de l'Europa de l'Edat Mitjana (Salopek, 2017).

L'origen de la seda el trobem a la Xina, al voltant de l'any 1300 aC. En aquella època, només podia ser utilitzat per la família imperial xinesa, encara que el seu ús es va acabar estenent.

A partir d'aquí, busca la resposta les següents qüestions:

- Quan va arribar a Europa el mètode de fabricació de la seda?
- Què és l'anomenada *ruta de la seda*?
- Elabora un mapa d'aquesta ruta.
- Què va causar el tancament d'aquesta via comercial?
- Quines conseqüències va tenir aquest fet?

II.1.3.4. Tecnologia

La fabricació de la seda va ser un secret durant molts segles, penant amb la mort qualsevol persona que revelés el seu mètode d'elaboració. En l'actualitat, la seva manufactura s'ha estès per tot el món, encara que continua essent la Xina la major productora a nivell mundial.

A partir d'aquí, busca la resposta les següents qüestions:

- De què està formada la crisàlide dels cucs de seda (*Bombyx mori*)?
- Com s'elabora la seda?
- Quina quantitat de capolls és necessària per formar un únic fil de seda?
- Quins usos té la seda?
- Quins són els majors productors de seda a nivell mundial?

Tema II.2. Nova York

II.2.1. Punt d'interès

Es parteix de la presentació de la Figura 6.

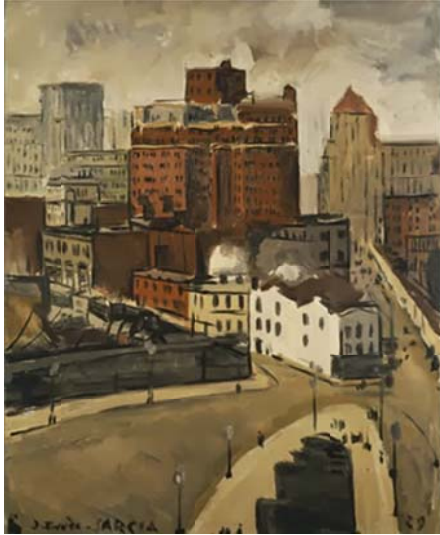

Figura 6 . *Nova York* de Joaquim Torres García (1929).

II.2.2. Matèries relacionades, integració de coneixements

En el setè punt d'interès tractaré les següents assignatures: l'educació visual i plàstica, la literatura castellana, la literatura anglesa, l'educació física, la música, la tecnologia, les ciències socials (història) i el cinema.

II.2.3. Qüestions referents al punt d'interès:

II.2.3.1. Educació visual i plàstica

- A quin moviment artístic pertany l'autor d'aquest quadre?
- Quin objectiu tenia l'art per a Joaquim Torres? Com es plasma això a la seva obra?
- Quin va ser el seu paper en la renovació de la pintura uruguaiana?
- En quines etapes dividiries la trajectòria artística de Joaquim Torres?
- Com utilitza la perspectiva i què comporta?

II.2.3.2. Llengua i literatura castellana

Teoria necessària: Federico García Lorca fou un de dels grans poetes i dramaturgs de la llengua castellana del s. XX, juntament amb Valle-Inclán o Antonio Machado. Formà

part de l'anomenada Generació del 27, juntament amb altres escriptors com Luis Cernuda, Pedro Salinas o Rafael Alberti.

Lorca viatja a Nova York l'any 1929, tan sols uns mesos abans del *crack del 29* i la Gran Depressió, motivat pel seu estat de desassossec i depressió causat pel final de la seva relació amb l'escultor Emilio Aladrén, el seu distanciament amb Salvador Dalí, la situació política d'Espanya (que es trobava sota la dictadura de Primo de Rivera) i en definitiva, un gran pessimisme respecte la seva situació vital.

D'aquesta experiència sorgeix el llibre de poesies *Poeta en Nueva York*, publicat quatre anys després de la mort del poeta, llibre en què em centraré (García Lorca, 2001). En el poema *Ciudad sin sueño* que forma part d'aquest recopilatori, podem observar la desesperança del seu autor: "pero no hay olvido ni sueño: carne viva. Los besos atan las bocas en una maraña de venas recientes y al que le duele su dolor le dolerá sin descanso, y al que teme la muerte la llevará sobre los hombros".⁵

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Quin moviment artístic va tenir una gran influència en *Poeta en Nueva York*?
- Quin objectiu tenia aquest moviment? Quins recursos fan servir per aconseguir-lo en la literatura?
- Què expressa aquesta obra de Lorca?
- Quin valor té la ciutat de Nova York per l'autor?

II.2.3.3. Llengua i literatura anglesa

Teoria necessària: Joseph Mitchell va ser un dels grans cronistes del segle XX al Estats Units, publicant els seus escrits principalment al diari *The New Yorker*. Fill d'una família dedicada al negoci del tabac i el cotó, provinent de Nord Carolina, l'any 1929 va començar a treballar al diari *The New York Herald Tribune*. A partir d'allí va començar la seva carrera al *The New Yorker* amb relats com: *la fabulosa taberna de McSorley* o *El rey de los gitanos*. Deixant de banda els articles sobre personatges de Hollywood o escriptors famosos, Mitchell es centrà en la *little people* o *ear-benders*; gent marginada, bohemis i rodamóns.

⁵ Aquest fragment és una estrofa del poema *Ciudad sin sueño* (*nocturno en el Brooklyn Bridge*).

Malauradament, aquest autor sofrí de l'anomenada popularment *síndrome del full en blanc* durant 30 anys, cosa que va semblar enfosquir els seus mèrits i la seva habilitat per la prosa. Això, junt amb les sospites sobre la veracitat de les cròniques aparentava eclipsar la seva trajectòria com a periodista. Tanmateix, és considerat un dels grans narradors de la vida de la gent corrent de Nova York i la seva obra és de lectura obligatòria en nombroses facultats de Periodisme arreu dels Estats Units. En paraules de l'autor del pròleg del llibre *La fabulosa taberna de McSorley y otros relatos*: "[...] En una ciudad como Nueva York, donde tan tentador es alzar la mirada, Mitchell prefería mantener la suya a ras de suelo, dirigirla hacia los ciudadanos anónimos que habían hecho posible la construcción de aquellos rascacielos y a menudo se veían catapultados hacia los márgenes por su maquinaria feroz".⁶

A partir d'aquí, escriu una crònica en anglès prenent com a model una de les que va escriure Mitchell. Recorda que la rellevància del personatge en qüestió no és el punt central del reportatge, per tant, pots parlar sobre qualsevol individu.

II.2.3.4. Educació física

Teoria necessària: La marató de Nova York és la cursa més popular del planeta, amb aproximadament 90.000 inscrits per la cursa del 2017 i amb un nombre de 50.000 persones que van acabar la cursa l'any 2016.

La història d'aquesta cursa es remunta a l'any 1970, amb un nombre de 127 inscrits dels quals només 55 van acabar la cursa. Organitzada per Fred Lebow i Vince Chapietta, el pressupost era de 1000\$ i els guanyadors van rebre trofeus de baseball reciclats. A partir d'aquell any, la marató va ser anual (només es va cancel·lar l'any 2012 a causa de l'huracà Sandy) encara que va canviar el seu recorregut de Central Park als cinc districtes de la ciutat.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

-Quina és la història de la marató?

-Fes un programa d'entrenament per algú que vulgui córrer una marató. Recorda que

⁶ Aquest és un fragment extret del pròleg del llibre titulat originalment *McSorley's Wonderful Saloon*, on es recopilen bona part de les cròniques que Mitchell havia escrit pel *New Yorker*, publicat per primer cop l'any 1943.

no només es tracta de l'exercici físic a realitzar, sinó també de l'alimentació i la prevenció contra lesions.

II.2.3.5. Música

Teoria introductòria: La ciutat de Nova York ha estat font d'inspiració per nombrosos artistes, així com protagonista de diverses cançons com *New York, New York*, *Empire State of Mind* o *New York State of Mind*.

En aquesta introducció explorarem aquestes cançons i els seus compositors i intèrprets, com Frank Sinatra o Alicia Keys.

Frank Sinatra, conegut com *the Voice*, va ser un dels cantants i actors més populars del s. XX. La seva carrera va començar com a cantant de bandes, als anys 40, encara que al 1943 va decidir emprendre la seva carrera en solitari, que va resultar ser exitosa. L'any 1953, va rebre un Òscar al millor actor de repartiment així com nombrosos premis al llarg de la seva carrera; tals com un Grammy a la seva trajectòria com a cantant. Va morir l'any 1998 després més de 50 anys de carrera musical i tres anys després de la seva última aparició en públic.

New York, New York

La cançó *New York, New York* va ser composta per John Kander i Fred Ebb com a tema principal de la pel·lícula homònima de Martin Scorsese, interpretada originalment per Liza Minnelli. Tot i així, la cançó no es va popularitzar fins a la versió que va fer d'ella Frank Sinatra, a causa de l'aparent fracàs de la pel·lícula.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

-En quina tonalitat es troba la cançó?

-A quin estil musical pertany?

-Què expressa aquesta cançó?

Alicia Keys és una cantant, compositora i productora, guanyadora de 15 Grammy. Entre les seves cançons més famoses destaquen *If I ain't got you* o *Girl on Fire*. L'any 2010, va col·laborar amb el raper Jay-Z amb la cançó *Empire State of Mind*, guanyant el premi a la millor col·laboració rap/cant. Aquesta és la cançó ens la que ens centrarem.

Empire State of Mind

- A quin estil musical pertany aquesta cançó? Com es va crear aquest estil?
- Què és l'Empire State? Quina és la seva característica principal? Com i per què es va construir?
- En la cançó es parla dels barris de Brooklyn, Harlem, Broadway... On es situen? Com es divideix la ciutat de Nova York?
- Quin estigma racial va associat a certs barris de la ciutat?

II.2.3.6. Tecnologia

Teoria necessària: Un dels trets característics de la ciutat de Nova York és, sense cap mena de dubte, els seus gratacels. Tot i així, la seva construcció no hauria estat possible sense l'evolució de la tecnologia, que hauria de proporcionar els medis necessaris per realitzar aquests edificis.

La carrera arquitectònica d'aquest tipus d'edificis va començar l'any 1854 quan Elisha Graves Otis va mostrar el fre de seguretat per ascensors sota la cúpula del Crystal Palace (Glancey, 2012). Evidentment, hi van haver altres factors.

- Quina invenció realitzada per Henry Bessemer va ajudar a la construcció dels gratacels?
- Quins altres elements també van ser essencials?
- Quina particularitat geològica va fer que Nova York fos propícia a la construcció de gratacels?

II.2.3.7. Ciències socials (història)

Teoria necessària: Ja en altres apartats d'aquest punt d'interès he mencionat la Gran Depressió, però en aquest punt aprofundirem en ella; ja que és precisament a Nova York, a Wall Street, on es produeix el crack de la borsa.

- Quin any va començar la Gran Depressió?
- Com van ser els seus anys precedents? En què va consistir?

II.2.3.8. Cinema (cultura audiovisual)

Teoria necessària: Charles Chaplin va ser un dels grans comedians i actors del s. XX, especialment durant l'època del cinema mut. És reconegut com un dels genis del setè art.⁷

La seva creació més famosa és, sense cap mena de dubte, *Charlot* o *The Tramp*, un personatge caracteritzat pel seu bigotet, uns pantalons amples, un barret i una canya flexible.

En aquest apartat ens centrarem en la pel·lícula *Modern Times*, realitzada l'any 1936 per Charles Chaplin, el qual era també el seu protagonista.

Després de veure-la, busca la resposta a les següents preguntes:

- De què tracta la pel·lícula?
- En quin context es situa?
- Quines preocupacions i problemes reflecteix la pel·lícula existents també al s. XXI?
- Què feia que fos arriscada en termes tècnics?
- Què va significar pel personatge de Charlot aquesta pel·lícula?
- Quins efectes sonors va fer servir Charles Chaplin en certes escenes?

⁷ Per saber-n'hi més, recomanem la visualització de la pel·lícula *Chaplin*, protagonitzada per Robert Downey Jr.; com també la lectura del llibre *My Autobiography*, una biografia escrita pel propi Charles Chaplin.

Temàtica III. El món antic i llegenda

En aquest tercer bloc la temàtica unificadora és el món antic i les llegendes que en ell van viure, tal com la de Troia, de la qual només resten el relat de *la Ilíada* d'Homer i les ruïnes trobades per Heinrich Schliemann (Movellán Luís, 2015).

Tema III.1. Nabucodonosor

III.1.1 Punt d'interès

Es parteix de la presentació de la Figura 7.

Figura 7. *The Flight of the Prisoners* de James Tissot (1896-1902).

III.1.2. Matèries relacionades; integració de coneixements

En el tretzè punt d'interès tractaré les següents assignatures: l'educació visual i plàstica, les ciències socials (geografia i història) i la música.

III.1.3. Qüestions referents al punt d'interès:

III.1.3.1. Educació visual i plàstica

- Quina importància va tenir el lloc d'origen de James Tissot en la seva obra posterior?
- Com va crear el paisatge d'aquest quadre?
- Què va inspirar a Tissot per crear aquesta obra?
- A quin moviment artístic pertany l'autor?

III.1.3.2. Ciències socials (geografia i història)

L'exili dels jueus Babilònia es veu reflectit a la Bíblia en el Segon Llibre de les Cròniques i el Segon Llibre dels Reis. En aquestes dues narracions es parla de la deportació i del captiveri del poble jueu, així com de la destrucció del temple.

- Com estava organitzada políticament l'Israel del s. VI aC?
- Com es va desenvolupar l'exili del poble jueu?
- Quines conseqüències va tenir aquest fet per la religió jueva?
- Com era la Babilònia de Nabucodonosor II?
- Com era vist aquest sobirà pels jueus?

III.1.3.3. Música

Giuseppe Verdi (1813-1901) fou un compositor italià del romanticisme, conegut especialment per les seves òperes. Seguint la tradició italiana de Bellini, Rossini i Donizetti, és l'autor d'obres tan famoses com *Rigoletto*, *Macbeth* o *La Traviata*.

En la seva tercera òpera, *Nabucco*, el músic narra l'exili del poble jueu, explicant la destrucció del temple per part de Nabucodonosor II. És una història sobre el poder i l'ambició.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Què va representar *Nabucco* per la carrera musical de Verdi?
- I pels barítons?
- Què mostra aquesta obra?
- Quins personatges apareixen?
- Quin paper té el cor a *Nabucco*?
- Analitza la famosa cançó *Va pensiero*.

Tema III.2. Troia

III.2.1. Punt d'interès

Es parteix de la presentació de la Figura 8.

Figura 8. *La prise de Troie* de Denis Maubranc (s.XVII).

III.2.2. Matèries relacionades; integració de coneixements

En el quinzè punt d'interès tractaré les següents assignatures: l'educació visual i plàstica, les ciències socials (història i geografia) i la literatura clàssica.

III.2.3. Qüestions referents al punt d'interès:

III.2.3.1. Educació visual i plàstica

-A quin moviment artístic pertany aquesta obra?

-Quina denominació historiogràfica rep el període artístic d'aquest pintor?

III.2.3.2. Ciències socials (història i geografia)

L'any 2900 aC. Troia és fundada a l'estret de Dardanel, a l'actual Turquia. Aquesta ciutat, l'anomenada Troia I, és destruïda per un incendi l'any 2700 aC., aproximadament. Heinrich Schliemann (empresari alemany, iniciador de les excavacions a Hissarlik i descobridor de Troia), guiat pel seu afany de descobrir la ciutat de la qual parlava el famós poema èpic *La Ilíada* va arribar al nivell arqueològic de Troia II.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Quins altres noms va rebre també Troia? Quina relació mantenia amb l'imperi hitita?
- On es situa aquesta ciutat?
- Per què era d'importància comercial?
- Quin sobrenom rebien els troians?
- En quins estrats socials estaven organitzats els habitants de la ciutat?

III.2.3.3. Literatura clàssica

La Ilíada és el poema èpic més famós de tots els temps, escrit per Homer l'any 730 aC. Nogensmenys, l'autoria d'aquest relat continua essent controvertit, ja que molts estudiosos consideren Homer com un nom fictici que té com a objectiu recollir segles de tradició oral. Així doncs, aquest poeta grec és més aviat considerat una llegenda.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- De què tracta *La Ilíada*?
- A quin estrat de la ciutat de Troia pertany aquesta narració?
- Quin simbolisme té el cavall en el món grec?
- Quin missatge transmet *La Ilíada*?

Temàtica IV. Conflictes que deixen petjada

En aquest últim bloc la temàtica unificadora serà la dels *conflictes que deixen petjada*, és a dir, conflictes bèl·lics que van tenir una repercussió posterior important. En aquest cas, he destacat la Batalla de Lepant i la Revolució Francesa, entre molts altres existents que també van succeir i encara són de gran rellevància.

Tema IV.1. La batalla de Lepant

IV.1.1 Punt d'interès

Es parteix de la presentació de la Figura 9.

Figura 9. *La batalla de Lepanto* de Juan Luna y Novicio (1887).

IV.1.2. Matèries relacionades; integració de coneixements

En el setzè punt d'interès tractaré les següents assignatures: l'educació visual i plàstica, la literatura castellana i les ciències socials (la història i la geografia).

IV.1.3. Qüestions referents al punt d'interès:

IV.1.3.1. Educació visual i plàstica

- Quin altre pintor va influir a Juan Luna?
- De quina sèrie de pintures forma part *La batalla de Lepanto*?
- Quin tipus de tècnica ha estat utilitzada per la realització d'aquesta obra en concret?
- Quin relat ens mostra el quadre?
- Quina perspectiva i quines tonalitats utilitza el pintor?
- Quina evolució presenta l'estil artístic de Juan Luna?

-Quina singularitat té aquesta obra respecte altres del mateix gènere? Quins recursos utilitza per aconseguir-la?

IV.1.3.2. Literatura castellana

Teoria necessària: Lope de Vega és considerat un dels poetes i dramaturgs més importants del Segle d'Or i de tota la història de la literatura espanyol. A més a més, a causa de l'extensió de la seva obra (que inclou prosa, poesia i teatre) és un dels autor més prolífics de la literatura universal.

Entre el seu treball, destaquen *La Dorotea*, *Fuenteovejuna* i *La Arcadia*. Tanmateix, em centraré en una de les seves obres menys conegudes: *La Santa Liga*.

A partir de la lectura d'aquesta composició, busca la resposta a les següents qüestions:

- Quan es va publicar?
- A quin tipus de comèdia pertany?
- De què tracta *La Santa Liga*?
- Quins personatges apareixen i com són caracteritzats?
- Quina visió reflecteix Lope de Vega en aquesta obra?

IV.1.3.3. Ciències socials (història i geografia)

Teoria necessària: L'Imperi otomà es trobava al clímax de la seva expansió i poder al s. XVI, comprnent els territoris de l'actual Turquia, Aràbia, gran part del Nord d'Àfrica i dels Balcans, arribant a assetjar Viena, malgrat caure derrotats davant de Ferran I d'Habsburg (germà petit de Carles V).

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Quin fet va provocar la creació de la Santa Lliga (també anomenada Lliga Santa)?
- Per quins estats estava formada?
- Quin va ser el resultat de la batalla de Lepant?
- Quines conseqüències reals va tenir aquesta batalla?
- Quin escriptor il·lustre en va prendre part?
- Elabora un mapa on mostris les fronteres polítiques de l'Europa del s. XVI.

Tema IV.2. La revolució francesa

IV.2.1 Punt d'interès

Es parteix de la presentació de la Figura 10.

Figura 10. *Marie-Antoinette d'Autriche* de Gérard Blot (1785).

IV.2.2. Matèries relacionades; integració de coneixements

En el dissetè i últim punt d'interès tractaré les següents assignatures: l'educació visual i plàstica, la tecnologia, les ciències socials (història) i la música.

IV.2.3. Qüestions referents al punt d'interès:

IV.2.3.1. Educació visual i plàstica

- En què va centrar la seva obra, i per tant la seva professió Blot?
- Quins models tenia per les seves obres?
- Quin càrrec d'importància va exercir?

IV.2.3.2. Tecnologia

Teoria necessària: La guillotina fou un instrument perfeccionat per Joseph Guillotin i Antoine Louis, amb l'objectiu d'igualar la pena de mort; ja que els aristòcrates eren participants de mètodes més humanitaris (com la decapitació sense tortures anteriors) en contraposició amb la plebs. Els integrants del poblaxo eren sotmesos a l'esquarterament, la forca i la foguera.

Tanmateix, alguns revolucionaris (com el propi Robespierre) van intentar abolir totalment la pena de mort, encara que aquesta proposta no va tenir èxit.

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- De quins elements està formada la guillotina?
- Quina modificació va ser feta per Louis a les guillotines ja existents?
- Quants condemnats van passar per la guillotina durant l'època de *La Terreur*?
- Fins quan es va utilitzar aquest mètode?

IV.2.3.3. Ciències socials (història)

Teoria necessària: La Revolució Francesa fou un conjunt de moviments revolucionaris que marcaren el fi de l'Antic Règim a França. A més a més, és considerada com un punt d'inflexió que marca el final de l'Edat Moderna i l'inici de l'Època Contemporània.

- Quins van ser els antecedents d'aquesta revolució?
- Com estava organitzada la societat d'aquella època?
- Quin fet va ser el detonant de la Revolució Francesa?
- Quines conseqüències va tenir aquest fet per la monarquia?
- De quins càrrecs va ser acusada Maria Antonieta durant el seu judici?
- Quines dues corrents van sorgir dins del republicanisme en aquella època?
- Com va finalitzar la Revolució Francesa?

IV.2.3.4. Música

Teoria necessària: La Revolució Francesa va tenir conseqüències més enllà de la societat i la seva organització, arribant a la música. Això és veu reflectit en la creació de l'ara himne de França *La Marseillaise* (Isle, 1792).

A partir d'aquí, busca la resposta a les següents qüestions:

- Qui és l'autor d'aquesta cançó? Per quin motiu va compondre-la?
- Per què és anomenada *La Marseillaise*?
- En quines ocasions va ésser prohibida?
- Què significa la seva lletra?
- En quina tonalitat està escrita?

RESULTATS DE LA RECERCA. MATERIAL ELABORAT PER AL PROFESSORAT

En aquest apartat es presenten les respostes orientatives o propostes a les preguntes que es formulen (com a centre d'aprenentatge) en cadascun dels punts d'interès. Es segueix l'ordre de les figures que han actuat com a motius per endinsar l'alumne en les temàtiques tractades.

P.1. Figura 1. *El sembrador* de Jean-François Millet (1850)

Educació visual i plàstica

- A quin moviment artístic pertany l'autor d'aquest quadre?

Al realisme pictòric.

-Quin canvi va suposar *El sembrador* respecte la representació habitual del món rural en aquella època?

El món rural era retratat d'una forma idealitzada, oferint una visió ingènua a l'espectador. En canvi, Millet decideix representar als pagesos i el camp d'una manera més personal i realista. Evidentment, això va provocar un gran rebombori ja que comporta l'abandonament del conformisme regnant en aquella època i pinta sobre el sofriment, la soledat i la determinació dels treballadors de la terra.

- Quin tipus de tècnica ha estat utilitzada per la seva realització?

La pintura a l'oli.

-Quines tonalitats utilitza l'autor de l'obra?

Utilitza unes tonalitats fosques i terroses, en relació amb la pròpia terra que treballa el pagès.

-Fes una descripció breu del quadre i del sentiment que pretén transmetre.

L'objecte principal del quadre és, òbviament, el jove camperol. Aquest, va vestit amb unes calces de color blau, una jaqueta vermella i un barret gastat. A més a més, porta les cames envoltades per un trenat de palla. En alguns casos, podríem interpretar que aquest pagès és un alter ego del propi Millet.

Si ens fixem en la llum del quadre, podríem dir que ens trobem a l'albada i que per tant, la jornada d'aquest treballador acaba de començar.

Des del punt de vista dels crítics d'aquella època, la figura principal era severa i els grapats de llavors que llençava semblaven representar grapats de metralla, com una forma de protesta contra les miserables condicions de vida en que vivien els treballadors del camp. L'obra va ser vista com plena de connotacions polítiques a causa del context de la França de mitjans del segle XIX.

-Quin altre pintor de gran rellevància va ser inspirat per aquest quadre?

Van Gogh, que al 1888 va pintar el seu propi: *El sembrador*.

Ciències socials (història)

La Revolució de 1848

-Com va arribar la monarquia de Lluís Felip I al poder?

Lluís Felip I va ser coronat com a rei de França com a conseqüència de la Revolució de 1830, anomenada també Revolució del Juliol o de les Tres Glorioses. Va consistir en la revolta de les classes mitjanes i populars contra el rei Carles X i el seu govern autoritari. Lluís Felip pertanyia a la mateixa família que el rei deposat, encara que de la rama Borbó-Orleans. Va ser anomenat el *rei de les barricades* o *el rei ciutadà*.

Nogensmenys, dos anys després, va sorgir un moviment anomenat Revolució del Juny o de 1832. Va consistir en l'intent dels republicans per tal de deposar el nou rei Lluís Felip després de la mort de Casimir-Pierre Périer⁸ i el General Lamarque⁹. No obstant, va ser un fracàs absolut, puix que va ser reprimida en dos dies per la Guardia Nacional parisenc i l'exèrcit.

-Quin context social envoltava la Revolució de 1848?

⁸ **Casimir-Pierre Périer** (1777-1832) fou un polític francès, principal suport de la monarquia de Lluís Felip. Va ser víctima de l'epidèmia de còlera que va arrasar França l'any 1832 (provocant més de 100000 morts en tot el país i 18000 només a París).

⁹ El **General Jean Maximilien Lamarque** (1770-1832) fou un comandant francès al servei de l'emperador Napoleó, esdevenint posteriorment membre del Parlament Francès. Tanmateix, es va oposar a la monarquia de Lluís Felip, cosa que li va proporcionar una gran popularitat entre la població. Va morir l'any 1832 a causa de l'epidèmia de còlera que s'estenia per França, cosa que va ser vista pels revolucionaris com un punt d'inflexió per tal d'iniciar la Revolució.

Era una època de crisi econòmica, industrial i financera; amb un sentiment de creixent desil·lusió entre la població a causa de l'immobilisme polític i social, cosa que va provocar un descontent marcat entre socialistes i republicans.

A més a més, la societat (encara que amb l'aparició de la burgesia) continuava dividida entre les classes privilegiades, benestants (monarquia i Església, principalment) i les no privilegiades (especialment els obrers, els petits burgesos i els camperols).

-Qui era el cap de govern en aquell període?

François Guizot, historiador i polític francès, conegut per la seva gran eloqüència.

-Quina decisió va prendre la qual va ser la desencadenant d'aquesta revolució?

En primer lloc, i davant del nombre creixent de reunions entre els membres de l'oposició (especialment republicans i socialistes), va decidir cancel·lar el dret de reunió. Davant d'aquest fet, els opositors van començar l'anomenada *campanya de banquets*, tolerada inicialment pel govern.

No obstant, un banquet organitzat pel dia 19 de febrer de 1848 va ser suspès, motiu pel qual es va convocar una manifestació (que encara que suspesa) va ser finalment recolzada per estudiants, treballadors i la Guàrdia Nacional, la qual es va interposar entre els manifestants i l'exèrcit.

-Quines conseqüències va tenir aquesta revolta?

Va instaurar la 2a República, la qual va aprovar el sufragi universal, una jornada laboral d'11 hores i va reconèixer el dret al treball de tots els ciutadans. Així mateix, l'esperit d'aquesta revolució es va estendre per Europa en l'anomenada *Primavera dels Pobles*¹⁰.

La Guerra Franco-Prussiana

-Qui va ser el declarant de la guerra? Per què?

Napoleó III, aleshores emperador de França, el dia 19 de juny de 1870. Va ser impulsat per la convicció que una victòria sobre Prússia (a qui es creia superior militarment a causa de la introducció de dues noves armes: la *mitrailleuse* i la *chassepot*) restauraria la seva popularitat, en aquell moment minvada.

¹⁰ La **Primavera dels Pobles** fou una onada revolucionària que va acabar amb l'Europa de la Restauració, encara que el seu èxit inicial fou efímer a causa de la mala organització i la seva repressió posterior.

-Com va ser vist per Bismarck aquest conflicte?

Com una oportunitat d'unir tots els estats alemanys per tal de formar un Imperi Alemany fort, a més de posar fi a l'hegemonia de França al continent.

-Quins factors van marcar el desenvolupament de la Guerra Franco-Prussiana?

El millor desplegament de les tropes per part de Prússia va ser decisiu, aconseguint portar 380.000 homes en 18 dies al front. En canvi, l'exèrcit francès anava mal equipat i majoritàriament desorganitzat.

-Quin va ser el final del conflicte?

La rendició de Napoleó III davant les tropes prussianes, malgrat que van sorgir certes forces de resistència. Aquestes, van proclamar la deposició de l'emperador i l'inici de la 3a República¹¹. Tanmateix, aquestes forces també van haver de capitular a les ciutats de Metz i París (la qual va ser assetjada per l'exèrcit prussià).

França va haver de firmar un armistici on cedia Alsàcia i part de Lorena (amb la ciutat de Metz) als prussians i el pagament d'una indemnització de 5 bilions de francs.

-Quines conseqüències va tenir aquesta guerra?

La instauració de l'Imperi Alemany (del qual Guillem I va ser proclamat rei al Palau de Versalles) i de la 3a República a França. A més a més, els Estats Papals van ser annexionats a Itàlia (a causa de que ja no eren protegits per Napoleó III), completant així la unificació del país.

Literatura francesa

-Durant quin període de temps transcorre la novel·la?

Des de 1815 a 1832, durant la Revolució de Juny a París. Així doncs, els personatges passen per la Restauració Borbònica a França (amb Lluís XVIII, Carles X i Lluís Felip I).

-De què tracta (a grans trets)?

Les Misérables segueix els passos de Jean Valjean, un convicte que es redimeix encara que sempre és perseguit pel seu crim, com també per Javert, un complidor de la llei incansable. Durant el transcurs de la història es troba amb Fantine (una noia

¹¹ La **3a República Francesa** comença arran de la caiguda del 2n Imperi. Tingué vigència en el període comprès entre 1870 i 1940, quan França va caure contra les forces del Tercer Reich alemany a la 2a Guerra Mundial.

respectable que es veu obligada a exercir com a prostituta) i la filla d'aquesta, Cosette, a la que haurà de cuidar davant de la mort de Fantine.

Quan Cosette creix, coneix a Marius Pontmercy, un estudiant pobre i revolucionari que està a punt de trobar la mort a les barricades de la Revolució de Juny, però és salvat per Valjean. Així mateix, Javert es suïcida davant la impossibilitat de conciliar el seu honor i la seva moral.

Finalment, Marius i Cosette es casen, malgrat que Valjean mor; retrobant-se així amb Fantine i els joves de les barricades, com Éponine.

-Quin és el debat moral que s'exposa en *Les Misérables*?

La novel·la parla de justícia, de religió, de republicanisme, del possible perdó a un criminal. Hugo ho va descriure així: *en el transcurs d'aquesta novel·la es passa del mal al bé, de la injustícia a la justícia, de la nit al dia.*

-En qui es va inspirar Victor Hugo pel personatge de Georges Pontmercy?

En el seu propi pare, Joseph Léopold Hugo, general de les tropes napoleòniques, similar a Georges, oficial de Napoleó. És possible especular amb un sentiment d'abandonament per part de l'autor, que és reflectit en la novel·la com la desconeixença per part de Marius del seu pare.

-Com és representat el General Lamarque?

Com l'emblema de França, el campió dels pobres. En la novel·la es reproduïx el moment de la presa del carro amb les seves restes per part dels revolucionaris.

-Quan i com es va publicar aquesta novel·la?

Les Misérables es va publicar l'any 1862, durant l'exili del dramaturg, poeta i escriptor a Bèlgica.

Literatura catalana

-A quin moviment artístic pertany Màrius Torres?

Al simbolisme. Tot i així, en alguns casos és vist com membre de l'anomenada *Generació del 36* (també dita *de la República*), terme utilitzat per tal d'anomenar a un grup de poetes catalans que es trobaven a l'inici de la seva producció literària quan la

Guerra Civil la va estroncar. Entre aquests autors s'inclouen poetes com Salvador Espriu o Joan Vinyoli.

-Quina persona va ser font d'inspiració artística per ell?

Mercè Figueres, a qui coneix al sanatori antituberculós de Puigdolena. Ella serà la inspiració per la seva famosa sèrie *Cançons a Mahalta*.

-Quan i com va ser publicada la seva obra?

Va ser publicada pòstumament l'any 1947 per Joan Sales¹² a Mèxic, on estava exiliat, amb el títol de *Poesies*.

-Amb quin significat s'utilitza la paraula *llucar* en aquesta estrofa? Pots buscar-ne una altra més adequada pel context en què s'utilitza?

La paraula *llucar* és utilitzada com un sinònim de *fillolar*, que significa (en el blat i altres plantes gramínies) començar a treure fillols, és a dir, començar a treure "brots" que surten de la part basal de la planta. En canvi, *llucar* es refereix al brot en plantes de tipus arbori, normalment.

Ciències de la naturalesa i tecnologia

-Menciona tres espècies de blat i el seu ús preferent en l'alimentació humana.

El *Triticum aestivum*, també anomenat blat xeixa o blat tou, el tipus de blat més comú i cultivat al món. El *Triticum compactum*, blat amb una espiga molt curta i amb poc gluten. Una de les seves particularitats és la resistència a les glaçades i la seva antiguitat, puix que ja era cultivat pels ibers, fa un 2500 anys. El *Triticum dicoccum*, també anomenat blat midoner silvestre. És de baix rendiment, i encara que cultivat en el Neolític com conreu principal, en l'actualitat només perdura en algunes regions d'Europa i Àsia.

-Quan es considera que naixé l'agricultura? Per què?

L'agricultura neix durant el Neolític, a causa del pas de l'espècie humana del nomadisme al sedentarisme. Així doncs, les societats humanes van passar de la recol·lecció, la caça i la pesca a la ramaderia i l'agricultura. Les primeres plantes cultivades foren el blat i l'ordi.

¹² **Joan Sales** (1912-1983) fou un escriptor i editor català. Va publicar, entre altres obres, *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda i va ser promotor de la revista *Quaderns d'exili*. Va ser amic de Màrius Torres, basant la seva relació en aspectes literaris i intel·lectuals.

-Com ha evolucionat la tècnica de la sembra?

El sembrador ha passat de sembrar a ruix (amb la qual cosa s'aconseguia molt poca eficiència ja que les llavors eren disseminades a l'atzar i en moltes ocasions no eren dipositades a la terra disposada amb aquest objectiu) a utilitzar màquines d'alta precisió amb la qual cosa es pot controlar la distància entre les llavors i entre línies.

-Anomena algunes sembradores de cereals i les seves característiques i usos.

En primer lloc, trobem la sembradora *a ruix*, la qual escampa les llavors aleatòriament sobre tota la superfície i posteriorment, les enterra amb un rascle de pues i un rodet.

Així mateix, podem parlar de la sembradora *en línia* o *per fileres*, la qual col·loca de manera contínua, sobre cada línia de sembra, una determinada quantitat de gra. De la mateixa manera, existeix la sembradora *a cops i de monogrà (de precisió)*. Aquesta, diposita les llavors d'una en una o en grups a intervals iguals, de manera que formin una línia de sembra. És utilitzada, habitualment, en la sembra de llavors grosses, com ara les del panís. Finalment, parlem de la sembradora de *no conreu o sembra directa*. Aquesta, s'utilitza en el conreu de conservació i la sembra es realitza en presència del rostoll¹³ de la campanya anterior.

Música

-En quina tonalitat està escrit aquest salm?

En Sol M, ja que podem observar que hi ha un fa # a l'armadura i la peça comença i acaba amb una nota (re) de l'acord de tònica (sol-si-re).

Tanmateix, hem de notar que en les estrofes del salm s'indica una modulació a mi m (el relatiu menor, que consta d'un re # com a sensible) i a la m (sense fa # però amb un sol # que actua com a sensible).

-Quin compàs utilitza?

Binari, concretament, 2/4.

-Quins acords predominen?

El de tònica (primer grau, format per les notes sol-si-re), el de dominant amb sèptima (cinquè grau, format per les notes re-fa#-la-do, amb la qual es crea una dissonància

¹³ S'anomena **rostoll** a la part de les tiges de cereal que romanen al camp després de la sega.

que ha d'anar a parar a una consonància), i el d'una subdominant (quart grau, format per les notes do-mi-sol).

Podem observar, així mateix, que totes les estrofes i la tornada acaben amb una cadència plagal (la seqüència IV-I).

-De quin tipus d'inici es tracta?

D'un començament acèfal.

-Quin tipus de final observem?

D'un acabament masculí.

-En quin *tempo* està escrit?

En negra igual a 90 pulsacions per minut, la qual cosa correspon a un *andante*.

P.2. Figura 2. *La collita a la Provença* de Vincent Van Gogh (1888)

Educació visual i plàstica

-A quin moviment artístic pertany l'autor d'aquest quadre?

Al postimpressionisme i a l'expressionisme.

-Quin tipus de tècnica ha estat utilitzada per la seva realització?

Pintura a l'oli sobre llenç.

-Quin art té una influència notable en aquesta obra?

L'art de les estampes japoneses.

-Quina importància té la distribució dels components arquitectònics en aquest quadre?

Van Gogh col·loca al fons del quadre la part arquitectònica, com serien les torres de les esglésies, les xemeneies, les cases o fins i tot els pobles. Fent això, reserva el primer pla als camps i la vegetació.

-Quin objectiu té la perspectiva utilitzada per Van Gogh?

El seu propòsit és portar la mirada del vident vers les muntanyes i el cel, a través dels camps segats que trobem en primer pla.

Ciències socials

-Quines ciutats importants comprèn la Provença?

Marsella, Niça o Avinyó.

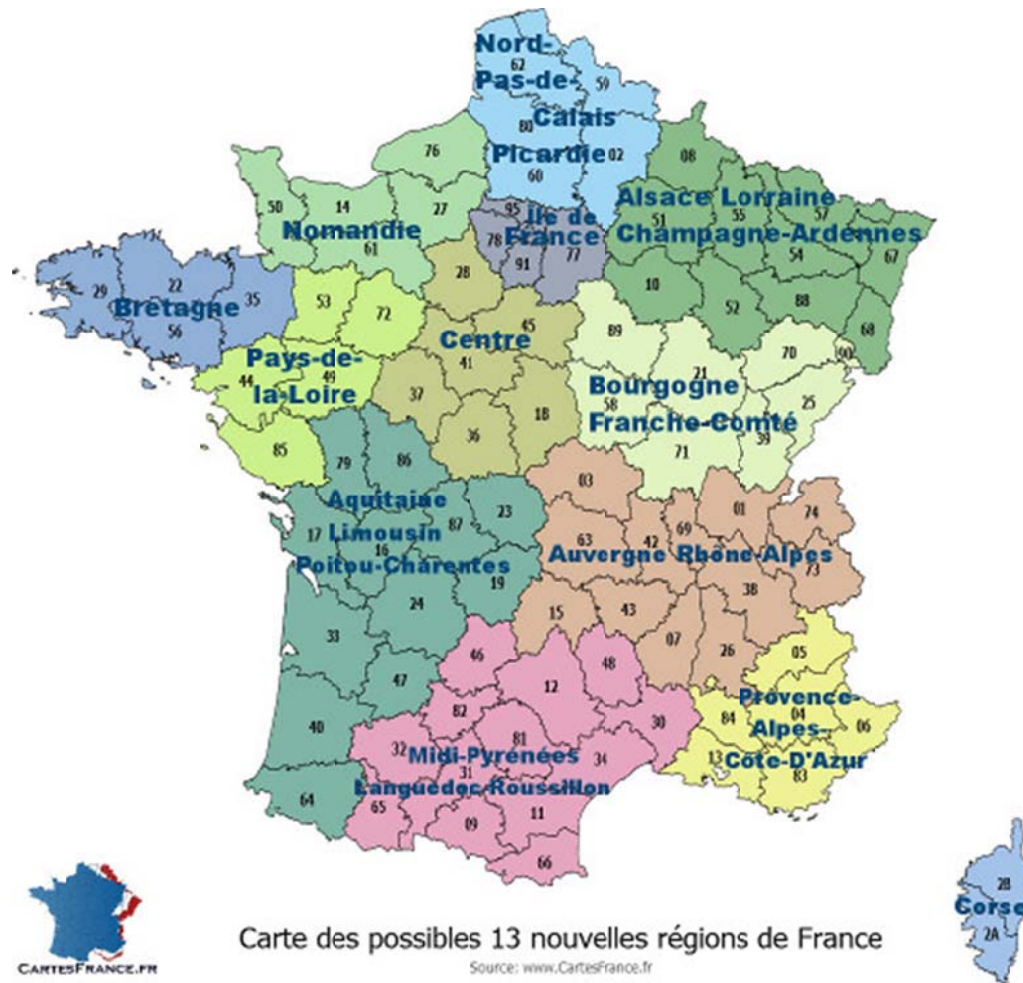
-Per quantes regions està formada França?

Després de l'última reforma del 2014, a data de 2016 França consta de 18 regions. Tot i així, l'objectiu d'aquesta reforma és reduir el nombre de regions a 13.

-Quina diferència existeix entre les regions metropolitanes i les d'ultramar?

Les dotze regions metropolitanes estan compostos per subdivisions del territori, que són els departaments. En el cas de les regions d'ultramar (Guadalupe i La Reunió) són monodepartamentals.

-Elabora un mapa de França amb la seva divisió per regions i el nom d'aquestes (segons la proposta de 13 regions del 2014).

- Quin tipus d'estat és França: Federat, centralitzat, descentralitzat...?

França és un estat centralitzat, unitari. Cap de les seves divisions administratives té una competència legislativa.

Literatura catalana

-De què tracta el llibre *Flors del Calvari*, en el qual es troba aquest poema?

Aquest llibre, publicat l'any 1896, parla de la crisi personal de l'autor, del resultat poètic d'un profund trasbals interior.

-Com s'expressen el pas de les estacions en aquest poema?

Quan parla de l'hivern (*deixa que passe l'hivern*), la primavera (*i que s'enflore la serra*) i de l'estiu (*Sant Joan amb falç d'or*).

-A quin mes es refereix l'autor quan parla de *lo mes de Maria*?

Al maig, ja que és considerat el mes de les flors. A més a més, la Mare de Déu en la religió catòlica és també coneguda com *la flor més bella*.

-Per què apareix Sant Joan com un segador?

Perquè és en aquell temps quan els pagesos comencen a preparar-se per la sega dels cereals.

Tecnologia i ciències naturals

-Quins dos tipus de cereals podem distingir, principalment?

Els d'hivern (grup format per l'ordi, el blat, el sègol i la civada) i els d'estiu (grup format pel blat de moro, l'arròs i el mill). També hi ha varietats de cereals (d'hivern) que es poden sembrar a la primavera i que s'anomenen cereals de primavera.

-Quan es poden segar els cereals d'hivern (diferenciant la sega manual i la mecànica)?

Si se sega manualment, és recomanable fer-ho quan la tija hagi perdut el color verd i el gra resisteixi a la pressió dels dits. En aquest cas, la humitat del gra és d'entre un 20% i un 15%.

En canvi, si sega amb una màquina recol·lectora, el gra ha d'estar ben madur i la palla ben seca per tal de facilitar la tasca de la maquinària agrària. En aquest cas, la humitat és d'un 15%, adequada per la recol·lecció.

En ambdós casos, s'han d'evitar les primeres hores del matí a causa de la possible rosada que es pogués trobar damunt les espigues.

-Quan es poden segar els cereals d'estiu?

Quan la humitat del gra sigui d'entre un 18% i un 22%. Tanmateix, en les regions més septentrionals d'Espanya (com Astúries i Galícia) pot ser inevitable la recol·lecció d'un gra de fins a un 30% d'humitat, cosa que no hauria de suposar un problema per les màquines recol·lectores de blat de moro, que presenten un rendiment acceptable fins al 35% d'humitat.

-Quins dos tipus de màquines recol·lectores de blat de moro existeixen?

En primer lloc, les recol·lectores de la panotxa, per tal d'efectuar un desgranat posterior. Així mateix, existeixen les recol·lectores de gra, les quals, a més de recollir la panotxa, efectuen el desgranat i la separació de l'espigot i el gra.

Cultura popular

-Quan s'aixecaven els pagesos per segar? Quines eines utilitzaven?

Els agricultors s'acostumaven a aixecar de dos a tres de la matinada, quan encara era ben fosc. S'utilitzava, principalment, la dalla; malgrat que anteriorment també eren utilitzades el volant¹⁴ i la falç.

-Com es lligaven els feixos d'espigues de blat?

Amb gavells, que després s'unien en grups de dos o tres per formar garbes. Cada garba es lligava amb un vencill. Posteriorment, es feien garberes (és a dir, s'amuntegaven les garbes).

-Com s'arreglaven les mates de sembrat que no s'havien recollit?

Amb el diable, un instrument amb pues arrossegat per una persona o un animal.

-En què consistia el batre?

En aixafar les espigues de les garbes per tal de separar el gra de la palla, per la qual cosa es feien servir els animals de treball dels que cada casa de pagès disposava (aquest és el motiu pel qual també s'anomena *batre a potes*).

La quantitat de garbes batudes en una sola vegada s'anomenava *batuda*.

-Com s'estenia la batuda?

Es distribuïen les garbes formant una circumferència, es deslligaven els vencills que les mantenien les espigues juntes i s'esparpillaven les garbes esteses amb la força de dos pollegons.

Música

-En quina tonalitat està escrita *el ball de la civada*?

En Sol M, ja que podem observar que hi ha un Fa # a l'armadura i la peça comença i acaba amb un Sol a la melodia.

-Quin compàs utilitza?

Binari, concretament, de 2/4.

¹⁴ El **volant** és un falç grossa sense dents.

-Quins acords predominen?

El de tònica (primer grau, format per les notes sol-si-re) i el de dominant (cinquè grau, format per les notes re-fa #-la). A més a més, podem observar que el final de la peça es correspon a una cadència autèntica (V-I), encara que amb una *apoggiatura* del si sobre la cinquena nota de l'acord, el la.

-De quin tipus d'inici es tracta?

D'un començament anacrúsic.

-Quin tipus de final observem?

D'un acabament masculí.

-En quin *tempo* està escrit?

En *allegro*, és a dir, de 120 a 168 pulsacions per minut.

P.3. Figura 3. *Entre sardana i sardana* de Xavier Nogués (1940)

Educació visual i plàstica

- A quin moviment artístic pertany l'autor d'aquest quadre?

Al Noucentisme i al postmodernisme.

-Quina característica particular diferencia a Xavier Nogués de la resta d'autors del mateix moviment i en quin tipus d'obra es reflecteix més?

La seva obra té una certa ironia i un humor satíric, que el porta a un expressionisme molt personal. Aquesta característica té una major importància en les seves caricatures i els seus dibuixos. Oriol Bohigas () el descriu així: *Xavier Nogués, el artista novecentista más sutil, escondido en la interpretación trágica de la caricatura y en el valor social de lo decorativo, pero con un pudoroso ímpetu revolucionario... la modesta manufactura y el oficio sofisticado de Nogués es el testimonio de los arraigos populares del Novecentismo catalán a partir del universalismo de la ironía...*

Literatura catalana

La Sardana

-A quin moviment literari pertany Maragall?

Al modernisme català.

-Per quins altres escriptors va ser influït?

Nietsche i Goethe.

-Quin premi va rebre la seva poesia La Sardana?

Va rebre l'Englantina als Jocs Florals de Barcelona l'any 1894, reconeixent així La Sardana com el millor poema patriòtic.

-Quina teoria defensava Maragall quant a la forma d'escriure?

La teoria de la paraula viva. Aquesta consistia en la defensa de l'espontaneïtat i la recerca de la simplicitat, tot rebutjant la grandiloqüència i perseguint la naturalitat emanada de l'experiència personal.

La Ben Plantada d'Eugeni d'Ors amb il·lustracions de Xavier Nogués.

-A quin moviment artístic correspon La ben plantada?

Al Noucentisme.

-De quin tipus d'obra es tracta? Què simbolitza?

D'una glossa de caràcter filosòfic. Tot el que Eugeni d'Ors havia predicat: el mediterranisme, el classicisme, i un gran nombre de valors burgesos (entre els quals trobem el preciosisme, la idealitat o l'artificiositat).

Ciències socials (història)

-Qui va ser la persona que va iniciar la reforma de la cobla? En quin període de temps es situa aquesta reforma?

Pep Ventura, a la dècada compresa entre 1840 i 1850.

-Quin tipus de sardana es va popularitzar en detriment d'una altra? En què consistien?

Es va popularitzar la sardana llarga en detriment de la curta. La primera de les dues era una evolució del contrapàs (una dansa semi litúrgica ballada en cadena bàsicament per homes estesa a les comarques pirinenques de Catalunya) rudimentària i monòtona, ballada especialment al Rosselló, l'Empordà i la Garrotxa. En canvi, la sardana llarga prenia melodies de les òperes italianes, amb una cobla poc estable que no acostumava a ser professional, i amb components variables.

-Quina prohibició va sofrir la sardana?

Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) es prohibeix ballar la sardana, que ja era considerada la dansa nacional de Catalunya arran de la política anticatalanista de dictador, el qual també va prohibir l'himne (*Els Segadors*) i la bandera (la senyera).

-Quan es va fundar la Federació Sardanista de Catalunya? Quin objectiu té?

Es va fundar l'any 1990, amb la vocació de reunir entitats i treballar per la normalització del fet sardanista, donant assessorament a les entitats que en formen part i difonent la formació i la informació sobre el món sardanístic.

Música

-Quants instruments i músics formen part de la cobla?

Dotze instruments i onze músics, ja que n'hi ha un que en toca dos: el flabiol i el tamborí.

-Quins instruments formen part de la cobla?

El flabiol, dos tibles, dues tenores (vent fusta), dues trompetes, un trombó, dos fiscorns (vent metall), un tamborí i un contrabaix (l'únic instrument de corda de la formació).

-Com es distribueixen a l'escenari?

Es distribueixen amb dues fileres: el flabiol, el tamborí, els dos tibles i el tamborí es col·loquen a la primera i les dues trompetes, el trombó i els dos fiscorns a la segona. El contrabaix es situa fora de les fileres, a la dreta.

-Tria un dels instruments i fes una descripció en la que s'incloguin: família d'instruments a la que correspon, registre, afinació i descripció "física" bàsica.

(Exemple de resposta): Contrabaix. El contrabaix pertany a la família dels instruments de corda fregada, sent el més greu d'aquesta família. El seu registre va des del do 0 a fa 2. És un instrument transpositor, ja que el so correspon a una octava per sota del que està escrit en la partitura. Està afinat en do. Es toca de peu, ja que normalment mesura 1,85 metres. Es fa sonar amb un arquet, encara que també hi ha la possibilitat de tocar-lo amb la tècnica del pizzicato. Es troba en altres formacions a més a més de la cobla, tals com l'orquestra o *big bands*.

P.4. Figura 4. *Ball al Palau de Hofburg* de Wilhelm Gause (1900)

Literatura alemanya

-Com es va percebre aquesta obra per part de la societat en la que vivia Goethe?

Com una apologia al suïcidi i un atac a la moral establerta, ja que arran de les primeres lectures es va dir que es produir una onada de suïcidis. Així mateix, succeí el que Lichtenberg anomenà *furor wertherinus*: tots els joves vestien com la Lotte i el Werther (els dos personatges principals).

-A quina època literària pertany Goethe?

Al Classicisme, un corrent estètic que es caracteritza pel postulat de l'ordre i la mesura, amb una atenció especial als autors de l'antiguitat grecolatina i per creure que l'harmonia de l'art és una anticipació de la idea de la llibertat. No obstant, s'ha de situar al jove Goethe de 25 anys en el corrent anomenat *Sturm und Drang*, el qual pretenia ampliar els principis de la Il·lustració i que, amb la idea que la raó és l'única instància que regeix la vida de l'home, afegeix una aposta pel sentiment i les passions com a motors que impulsen l'autorealització creadora.

-Quin tipus de novel·la és *Les tribulacions del jove Werther*?

És una novel·la epistolar, construïda a partir de cartes que Werther envia a Wilhelm.

-En quina ocasió es parla del vals en aquesta novel·la?

Quan Lotte i Werther es coneixen per vegada primera, en un ball. Després de ballar nombroses contradanses angleses i minuets, es decideixen pel vals alemany. Textualment, Werther ho descriu així: *i quan arribà el vals i les parelles es posaren a giravoltar com esferes celestes, es produí una mica de confusió, perquè els qui el sabien ballar eren pocs [...] Mai he ballat amb major lleugeresa i facilitat. Era més que un home. Tenir entre els meus braços aquella amable criatura, volar amb ella com una exhalació, perdre de vista tot el que em rodejava...*¹⁵.

Ciències socials (història)

-Quina política va adoptar Francesc Josep a nivell nacional?

¹⁵ Johann Wolfgang Goethe. *Les tribulacions del jove Werther*. Editorial Vicens Vives, 1a edició, 2013. Pàg. 29.

Va apostar per un règim neoabsolutista, derogant així la Constitució de l'any 1851 i acabant amb cap mena de representació de les classes populars al poder. Proposà una administració centralitzada, instaurà mesures proteccionistes, potencià la figura de l'exèrcit i desenvolupà una policia política encarregada de vigilar els nacionalistes i els liberals. Així mateix, deixà l'Església a càrrec de l'educació primària.

-Quina política proposà aquest emperador a nivell exterior fins l'any 1878?

L'any 1849, i arran de la proclama d'Hongria com a república per part de Lajos Kossuth (un polític i patriota hongarès), Francesc Josep firma una aliança amb Rússia, la qual tindrà com a conseqüència la sufocació d'aquesta revolució. Tanmateix, l'any 1859, Àustria es veu derrotada a Itàlia a causa d'una aliança entre Napoleó i la casa dels Saboya, perdent així la majoria de possessions en aquest territori excepte la regió del Vèneto (que acabaria cedint a França). A més a més, l'any 1866, Àustria perd (en dues setmanes) la guerra Austroprussiana, cedint així la seva preponderància dins la Confederació Germànica a Prússia i territoris tals com els ducats de Holstein o Schleswig. No obstant, Francesc Josep I d'Àustria acceptarà l'any 1867 l'Ausgleich, tractat segons el qual Hongria es convertia en una entitat amb govern propi, al mateix nivell que l'Imperi austríac, units per una mateixa monarquia. Així mateix, l'any 1873, Àustria s'adhereix a l'aliança dels tres emperadors (junt amb Alemanya i Rússia), aliança que es trencarà l'any 1879 davant el naixement de la Triple Aliança (formada per la pròpia Àustria, Alemanya i Itàlia).

-Quina importància va tenir Francesc Josep en l'esclat de la 1a Guerra Mundial?

Un dels detonants de la 1a Guerra Mundial va ser l'annexió de Bòsnia i Hercegovina per part de l'Imperi austro-hongarès l'any 1908, ja que significava el final de les aspiracions nacionalistes de l'anomenada *Gran Sèrbia*¹⁶. Va ser precisament un nacionalista serbi l'autor de l'assassinat de Francesc Ferran (l'hereu al tro i per tant, successor de Francesc Josep) i la seva esposa, la duquessa de Chotek. Així doncs, Francesc Josep declarà la guerra a Sèrbia l'any 1914 arran de l'atemptat de Sarajevo, accionant així un mecanisme d'aliances que portaria a la dissolució total de la Doble Monarquia danubiana.

¹⁶ La **Gran Sèrbia** era un projecte d'unió de tots els pobles eslaus del sud dels Balcans mitjançant l'expansió de Sèrbia. Algunes corrents nacionalistes van veure aplicada aquesta idea a l'antiga Iugoslàvia.

Cal remarcar que l'emperador morí l'any 1916, enmig del conflicte que acabaria l'any 1918, sense veure l'ocàs del seu imperi.

-Com descriuries la vida personal d'aquest emperador? Per què?

Truculenta, marcada per les tragèdies. En primer lloc, a causa de la mort del seu únic fill de sexe masculí i per tant, capaç d'heretar el tron. A més a més, les circumstàncies de la seva mort continuen sent incertes, ja que segons l'informe oficial, es va suïcidar junt amb la seva amant, la baronessa de Vetsera, de tan sols 18 anys. Tanmateix, hi ha indicis de violència que podrien sostenir la hipòtesi d'un assassinat. En conseqüència d'aquest fet, l'esposa de Francesc Josep, Elisabeth de Baviera¹⁷, es sumí en una encara més profunda depressió i adoptà el negre com l'únic color present en la seva roba. Finalment, morí l'any 1898 a Ginebra, assassinada per un anarquista italià: Luigi Lucheni.

Música

-En quin compàs són escrits (habitualment) els valsos?

En compàs ternari, és a dir, 3/4. Tanmateix, també és possible trobar casos de l'anomenat *vals trencat*, el qual s'escriu en 5/4, com en el segon moviment de la simfonia n. 6 de Txaikovski.

-Quins són els compositors més destacats en aquest tipus d'obres musicals?

Johann Strauss pare¹⁸ (1804-1849), Josef Lanner¹⁹ (1801-1843) i Johann Strauss fill²⁰ (1825-1899), autor del famós vals *El Danubi blau*. Aquests músics són els responsables de convertir una simple dansa de camperols en obres destinades a un públic molt més sofisticat. També cal mencionar altres compositors com Carl Maria von Weber²¹,

¹⁷ Per saber-ne més, encara que des d'una visió idealista i no estrictament historicista, es possible visualitzar la trilogia de pel·lícules sobre *Sissi* (nom familiar de l'emperadriu).

¹⁸ **Johann Strauss pare** (1804-1849) fou un compositor austríac romàntic, famós pels seus valsos i les seves marxes (entre les quals cal destacar la *Marxa Radetzsky*).

¹⁹ **Josef Lanner** (1801-1843) fou un compositor austríac pertanyent al corrent del romanticisme, conegut per ser el gran reformador del vals, tan o més conegut a la Viena del s. XIX com Strauss. Tanmateix, a causa de la seva mort i la renúncia a viatjar fora d'Àustria, la música vienesa va ser deixada a mans de la família Strauss durant mig segle.

²⁰ **Johann Strauss fill** (1825-1899) fou un compositor austríac del Romanticisme, rival i successor del seu pare. És considerat el *rei del vals*, amb 200 composicions (entre les quals destaquen el *Danubi Blau*).

²¹ **Carl Maria von Weber** (1786-1826) fou un compositor alemany de l'època del Romanticisme, creador de la gran òpera romàntica alemanya i de música de cambra d'alta qualitat.

Frédéric Chopin²² o Piotr Txaikovski²³, el qual va incloure el vals en molts dels seus famosos ballets (com *El llac dels cignes* o *el Trencanous*).

-Quines són les variacions del vals més importants?

Podem trobar, principalment, el vals vienès, el vals francès i el vals anglès o *boston*. La principal diferència entre ells és el *tempo*, essent el vals vienès més lent que l'anglès.

-Tria un vals i analitza'l: compositor, tonalitat (o tonalitats si hi ha modulacions), formació musical necessària, temes o motius i textura.

Exemple: Myrthen-Kränze Walzer, Op.154 (Strauss, 1855). Aquest vals va ser escrit per Johann Strauss II (1825-1899) compositor austríac del Romanticisme, anomenat el *rei del vals*, amb 200 composicions. Aquest vals va ser escrit en celebració del casament de l'emperador Francesc Josep I d'Àustria i Elisabeth de Baviera. La formació necessària pot ser una orquestra simfònica o un arranjament per a piano, per la qual cosa podem considerar que la textura pot ser orquestral o pianística. El compàs és de 3/4, típic del vals. Tanmateix, Strauss aposta per una introducció de 37 compassos abans de començar amb el vals, pròpiament dit. La peça comença en Si m, encara que modula a Sol M després del final de la Introducció. Tot i així, la peça acaba sense cap mena de dubte en Si m. Podem observar un motiu molt clar: un conjunt de tres negres per cada compàs, destinat a mantenir un ritme clar que ajudés als ballarins. En la melodia s'observa la predominança de les corxeres i les negres.

²² **Frédéric Chopin** (1810-1849) fou un pianista i compositor polonès, el qual pertany al corrent del Romanticisme. Fou anomenat el *poeta del piano*, a causa de la seva dedicació gairebé exclusiva a la composició per aquest instrument. Entre les seves obres destaquen els *Nocturns* i els valsos.

²³ **Piotr Txaikovski** (1840-1893) fou un compositor rus pertanyent al corrent del Romanticisme. Entre les seves obres destaquen *Obertura 1812* (que commemora la fallida invasió francesa de Rússia) i els seus ballets.

P.5. Figura 5. *Campo con moreras* de Serafín Avendaño (1866)

Educació visual i plàstica

-Quin tipus de tècnica ha estat utilitzada per la realització d'aquest quadre?

La pintura a l'oli sobre llenç.

-A quin moviment artístic pertany Serafín Avendaño?

Pertany a una època de transició entre el romanticisme i l'impressionisme.

-En quin tipus d'obres es va especialitzar?

En el paisatge de caràcter realista i il·luminista.

Ciències socials (geografia i història)

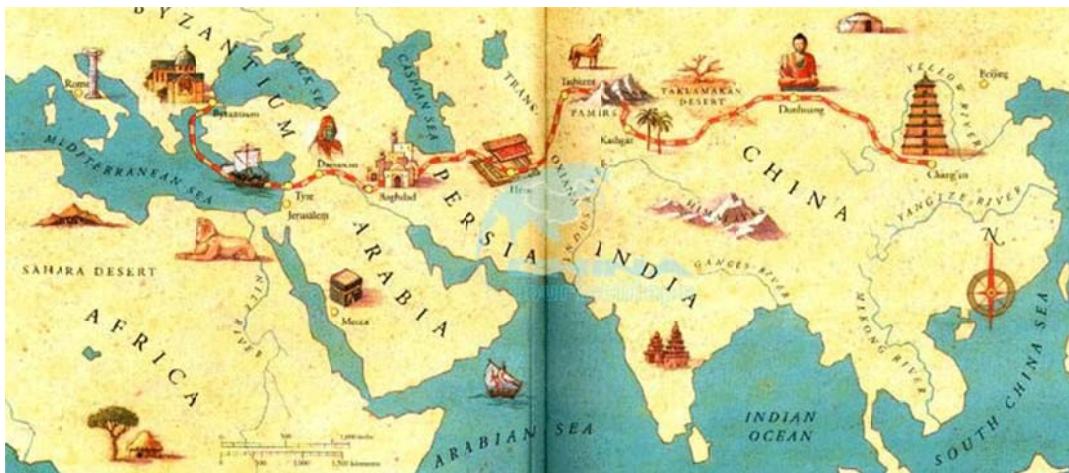
-Quan va arribar a Europa el mètode de fabricació de la seda?

L'any 550 dC, a través de l'Imperi bizantí. Segons la llegenda, uns monjos que treballaven al servei de l'emperador Justinià I van aconseguir portar ous de cuc de seda des de la Xina, on també van observar l'elaboració de la seda.

-Què és l'anomenada *ruta de la seda*?

Una ruta comercial de caravanes que travessava el continent euroasiàtic. Va ser oberta l'any II aC i abandonada a finals del s. XIII. Unia les ciutats de Xang'an i Constantinoble, un trajecte de 8000 quilòmetres realitzat, per exemple, per Marco Polo.

-Elabora un mapa d'aquesta ruta.

-Què va causar el tancament d'aquesta via comercial?

El principal factor causant de la seva desintegració va ser l'ocupació de Constantinoble l'any 1453 per part de l'Imperi otomà, el qual no va permetre el comerç dels estats cristians amb l'Àsia.

-Quines conseqüències va tenir aquest fet?

El sorgiment d'itineraris alternatius, especialment marítims. Els pioners en aquest aspecte van ser els portuguesos, els quals van doblar el Cap de Bona Esperança arribant així a les costes asiàtiques. Cal recordar que el descobriment d'Amèrica per part de Cristòfol Colom va ser fruit d'una expedició que tenia com a objectiu la troballa d'una ruta a les Índies a través de l'Atlàntic. Tanmateix, només el descobriment de l'oceà Pacífic per part de Nuñez de Balboa va exposar el fet que aquelles terres corresponien a un nou continent.

Tecnologia

-De què està formada la crisàlide dels cucs de seda (*Bombyx mori*)?

D'un únic fil de saliva d'insecte, arribant a un quilòmetre de llargada en alguns casos.

-Com s'elabora la seda?

Després de la cria dels cucs i l'arribada al seu estat de crisàlide, es netegen els capolls de borra i es separen. Posteriorment, es submergeixen amb aigua calenta per tal d'amollir la proteïna que manté les fibres enganxades (anomenada *sericina*) amb l'objectiu de desenredar el filament. Després d'aconseguir una quantitat suficient de fils de seda, es prossegueix al seu assecat; ja que la seda humida és molt fràgil. En alguns casos, aquest procediment es produeix utilitzant arròs, el qual absorbeix l'aigua del material. Posteriorment, el bri de seda s'enrotlla al voltant d'una filosa per tal de filar-lo. Un cop fet això, els cabdells es pengen amb l'objectiu que s'assequin. Després d'aquest pas, es tenyeixen i es col·loquen amb un telar per transformar-los en roba. Tanmateix, aquest mètode tradicional no supeix la demanda, ja que implica moltes hores de feina. Així doncs, han sorgit fàbriques que s'ocupen de la fabricació de seda d'una forma molt més ràpida, arribant a la producció de 100 kg de seda al dia.

-Quina quantitat de capolls és necessària per formar un únic fil de seda?

Uns 5000, ja que un filament de seda és d'una grossor de mil·lèsimes de mil·límetre, per la qual cosa se'n necessiten varis per formar un fil. A més a més, es requereix la inversió d'unes 30 hores de feina si es fa a mà.

-Quins usos té la seda?

És utilitzada principalment com a teixit per formar roba. Nogensmenys, també pot ser trobada en la tapisseria, com en catifes o cortines. Així mateix, va ser emprada en la fabricació de paracaigudes o en les primeres armilles antibales.

-Quins són els majors productors de seda a nivell mundial?

La Xina (que controla més del 50% de la producció) i l'Índia (que controla el 14% de la producció). A aquests dos països els segueixen Uzbekistan, Iran i Tailàndia.

P.6. Figura 6. *Nova York* de Joaquim Torres García (1929)

Educació visual i plàstica

- A quin moviment artístic pertany l'autor d'aquest quadre?

La primera etapa de l'obra d'aquest autor correspon al Noucentisme, que evoluciona a l'avantguardisme i finalment, al constructivisme.

-Quin objectiu tenia l'art per a Joaquim Torres? Com es plasma això a la seva obra?

L'objectiu de l'art era per ell estar al servei de la raó i de l'harmonia de l'ordre còsmic. Això es veu representat en la seva obra amb símbols i signes universals dins d'una estructura construïda sobre la proporció àuria.

-Quin va ser el seu paper en la renovació de la pintura uruguaiana?

Va ser molt important, ja que del seu Taller Torres García en van sortir nombrosos artistes, com serien Gonzalo Fonseca o José Urrech.

-En quines etapes dividiries la trajectòria artística de Joaquim Torres?

Durant els seus primers anys, rebutja l'art que imita la realitat i aposta per una pintura que construeixi la seva pròpia realitat. De 1900-1910 creat el seu "Art Mediterrani", amb fortes referències a l'època clàssica. És també durant aquests anys quan es centra en l'art mural. La crisi del 17 correspon a una època de canvi vital i artístic per Torres García, marcat per un context de commocions socials i la 1a Guerra Mundial. La seva obra plasma aquest canvi amb un major protagonisme de la ciutat i la gent, i quan es muda al 1920 a Nova York, incorpora elements gràfics que recorden a la gran metròpolis. L'any 1926, s'incorpora completament a les avantguardes (com el vibracionisme) a París, amb obres constructives on estructura l'espai amb línies ortogonals seguint la proporció àuria. Finalment, l'any 1934 es trasllada a Montevideo per començar un moviment artístic al voltant de *l'Universalisme Constructiu* o *constructivisme*.

-Com utilitza la perspectiva i què comporta?

Torres García nega la perspectiva utilitzant la bidimensionalitat, evocant l'art primitiu i l'egipci. Tot i així, també facilita la comprensió del missatge plàstic.

Literatura castellana

-Quin moviment artístic va tenir una gran influència en *Poeta en Nueva York*?

El surrealisme.

-Quin objectiu tenia aquest moviment? Quins recursos fan servir per aconseguir-lo en la literatura?

L'objectiu del surrealisme era renovar l'art, fomentant la llibertat creadora de l'artista a través de l'expressió lliure del seu subconscient; abandonant així qualssevol tipus de convencionalisme moral, social o artístic. Pretenien arribar a un nivell superior de consciència. Per aconseguir aquest objectiu van transformar el llenguatge en un instrument per la lliure expressió de l'autor, amb un caràcter fortament metafòric. Aspiraven a provocar reaccions de tipus emocional al lector, exalçant el sentiment a la reflexió, la percepció a la comprensió.

-Què expressa l'obra de Lorca?

Una profunda angoixa existencial, així com una reivindicació social cap a les classes més pobres i desfavorides (els jueus, els gitanos o els negres) i la misèria i l'opressió de l'home. També realça l'aspecte més fosc de la metròpolis americana: la seva deshumanització, mecanització i materialisme; fruit del capitalisme més dur.

-Quin valor té la ciutat de Nova York per l'autor?

Per Lorca, només és un concepte abstracte a través del qual el poeta exterioritza els seus sentiments, plasmant la visió que té del món. Per Lorca, Nova York és un símbol de sofriment.

Educació física

-Quina és la història de la marató?

El nom *marató* prové de la ciutat *Marathon*, situada a Grècia. Segons la llegenda, el soldat Pheidippides va córrer la distància que separa Marató d'Atenes (uns 40 km) després de que els grecs venguessin als perses en la Batalla de Marató. Quan va arribar a Atenes, va cridar "Victòria" i acte seguit va morir a causa de l'extenuació que li va causar el recorregut.

Quan els Jocs Olímpics Moderns van començar l'any 1896, buscaven una prova que popularitzés l'esdeveniment i que recordés la glòria de l'Antiga Grècia.

Música

New York, New York

-En quina tonalitat es troba la cançó?

En Fa M (F Major en anglès).

-A quin estil musical pertany?

Al blues i al jazz.

-Què expressa aquesta cançó?

Expressa la voluntat del cantant de triomfar a Nova York, la ciutat que mai dorm, on tots els somnis es fan realitat.

Empire State of Mind

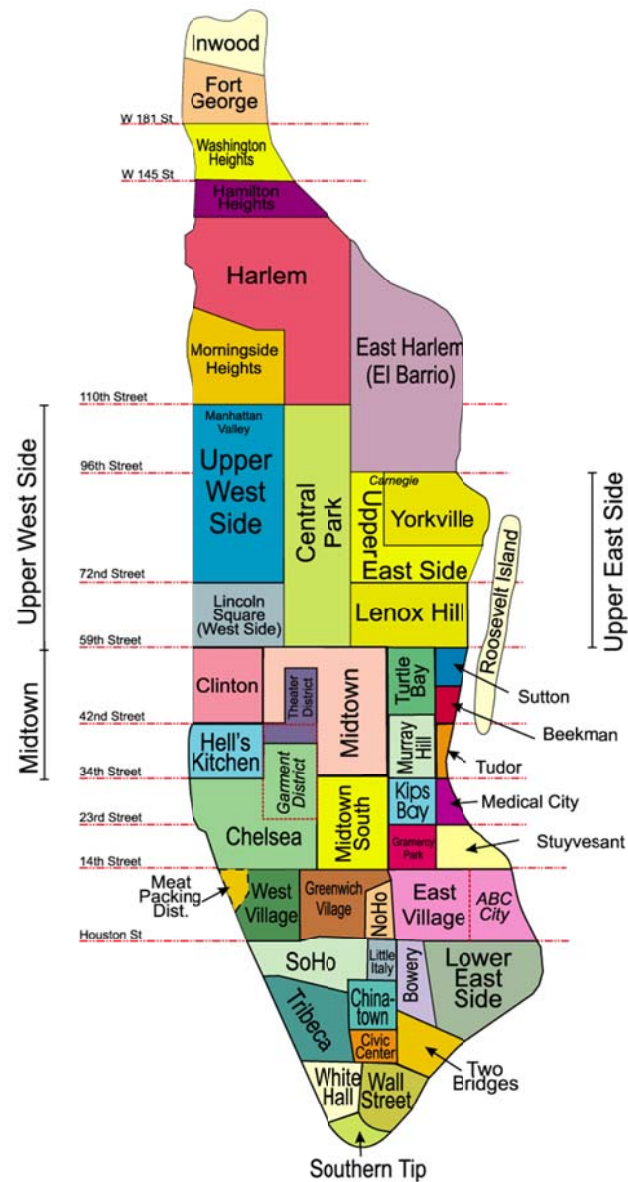
-A quin estil musical pertany aquesta cançó? Com es va crear aquest estil?

Al rap. Es va crear als anys 1970 als Estats Units per afroamericans, concretament pels joves residents al Bronx, Nova York.

-Què és l'Empire State? Quina és la seva característica principal? Com i per què es va construir?

És un gratacels de 102 plantes ubicat a la ciutat de Nova York, i precisament deu el seu nom al sobrenom de l'estat de Nova York. Va ser l'edifici més alt del món amb els seus 381 m d'altura entre el 1931 i el 1972. Es va construir entre el 1929 i el 1931, durant la Gran Depressió. La seva construcció es va dur a terme en tan sols 410 dies, un temps rècord, a causa del baix preu de la mà d'obra durant aquest període de temps. El motiu de la seva construcció va ser satisfer l'ambició de John J. Raskob, un pròsper financer de Nova York, que va encarregar el mític gratacels als arquitectes Shreve, Lamb i Harmon.

-En la cançó es parla dels barris de Brooklyn, Harlem, Broadway... On es situen? Com es divideix la ciutat de Nova York?

-Quin estigma racial va associat a certs barris de la ciutat?

Harlem ha estat tradicionalment un barri considerat “perillós” i en el que un 72% de la població és afroamericana. Chinatown o Little Italy estan habitats principalment per descendents d’immigrants xinesos o italians, considerats *ghettos*.

Tecnologia

-Quina invenció realitzada per Henry Bessemer va ajudar a la construcció dels gratacels?

Aquest inventor i industrial anglès va patentar un procés per convertir el ferro colat en acer. Això garantia el subministrament abundant i fiable d'acer dur barat i sense impureses químiques. El procés, a grans trets, consisteix en eliminar les impureses del ferro a través de la seva oxidació, aconseguida injectant aire al ferro fos.

-Quins altres elements també van ser essencials?

El vidre amb plaques, produït a gran escala des de la dècada de 1850, i la llum elèctrica, disponible des de la dècada de 1880.

-Quina particularitat geològica va fer que Nova York fos propícia a la construcció de gratacels?

Manhattan, un dels districtes de Nova York, es troba edificat sobre granit. Aquest factor va fer que els primers gratacels de Nova York s'elevessin sobre uns fonaments sòlids. Per contra, Chicago (lloc on es van edificar els primers gratacels) es troba edificada sobre un sòl argilós, cosa que el feia poc propici amb la tecnologia disponible en matèria de construcció d'edificis molt alts.

Ciències socials (història)

-Quin any va començar la Gran Depressió?

L'any 1929, motiu pel qual també és anomenada crack del 29.

-Com van ser els seus anys precedents? En què van consistir?

Després de la 1a Guerra Mundial, Europa estava sumida en una gran crisi. Per poder fer front als efectes devastadors de la Gran Guerra, van haver de demanar crèdits als països que havien restat neutrals (com Estats Units) cosa que va resultar en un increment de la deute públic. En el cas d'Estats Units, va experimentar un gran creixement econòmic, cosa que va propiciar l'optimisme de la Borsa i consegüentment, una bombolla especulativa.

Cinema (cultura audiovisual)

-De què tracta la pel·lícula?

La pel·lícula tracta de les desventures de Charlot, com quan intenta fer front a una societat mecanitzada i una patronal explotadora mentre treballa en una fàbrica, o a l'ambient tens als carrers d'Estats Units.

-En quin context es situa?

Es situa en la Gran Depressió, on hi havia un gran percentatge d'atur i les condicions laborals i financeres dels obrers eren deplorables. En la pel·lícula apareixen, per exemple, manifestacions de treballadors de fàbriques amb ideologies considerades comunistes.

-Quines preocupacions i problemes posa de manifest la pel·lícula presents també al s. XXI?

La pobresa, l'atur, les vagues, la desigualtat econòmica, la tirania de la màquina i fins i tot, les drogues.

-Què feia que fos arriscada en termes tècnics?

Quan *Modern Times* va sortir al públic, les pel·lícules sonores ja existien des de feia casi ve una dècada. Tot i així, encara que Chaplin havia escrit diàleg pel guió d'aquesta pel·lícula, va acabar decidint que fos una pel·lícula muda; centrant-se en la pantomima.

-Què va significar pel personatge de Charlot aquesta pel·lícula?

Va significar la seva última aparició en una pel·lícula, com també el primer cop en que s'escoltava la seva veu.

-Quins efectes sonors va fer servir Charles Chaplin en certes escenes?

En una escena en la que havia d'imitar el so d'un estómac buit, va utilitzar una galleda d'aigua en la que bufava aire per tal d'aconseguir bombolles. A més a més, va compondre la banda sonora de la pel·lícula amb l'ajuda, evidentment, de compositors professionals.

P.7. Figura 7. *The Flight of the Prisoners* de James Tissot (1896-1902)

Educació visual i plàstica

-Quina importància va tenir el lloc d'origen de James Tissot en la seva obra posterior?

Nantes, una ciutat costera situada a l'est de França, li va donar una gran afinitat i fascinació amb el mar que es van veure reflectides en la seva habilitat i precisió a l'hora de pintar el cordatge i les cobertes dels vaixells.

-Com va crear el paisatge d'aquest quadre?

Tissot va treballar en el paisatge d'aquest quadre basant-se en els seus viatges al Pròxim Orient (tres, en concret, els anys 1886, 1889 i 1896) que va realitzar en l'etapa final de la seva trajectòria artística i de la seva vida.

-Què va inspirar a Tissot per crear aquesta obra?

L'autor va viure una experiència religiosa molt profunda en els darrers anys de la seva vida, cosa que el va convertir en un gran devot. Aquest fet va comportar la creació d'una sèrie de pintures religioses entre les quals trobem *The Seven Trumpets of Jericho*, *The Creation* o *The Flight of the Prisoners* mateix.

-A quin moviment artístic pertany l'autor?

Tissot es centra bàsicament en el realisme, realitzant quadres que retraten majoritàriament dones d'alt rang social en escenes de la seva vida quotidiana. Així doncs, encara que va ser partícip de l'impressionisme, el simbolisme i l'art modern, la seva pintura forma part, majoritàriament, del moviment del realisme.

Ciències socials (geografia i història)

-Com estava organitzada políticament l'Israel del s. VI aC?

En una dinastia real (hereva de David i Salomó) dividida en dues branques: sud i nord. Davant d'aquesta separació, els assiris decidiren conquerir el regne septentrional. Així doncs, el regne del sud, amb Jerusalem com a capital, es va veure obligada a mantenir la seva independència entre les pressions constants d'Egipte i Babilònia. Va ser aquesta última nació, l'any 597 aC i amb Nabucodonosor II al capdavant, la que va conquerir aquest territori.

-Com es va desenvolupar l'exili del poble jueu?

En dues fases. L'any 597 aC, Nabucodonosor II es va endur 3.000 persones, les quals pertanyien a les famílies més poderoses del país, com el propi rei Joaquim. Tanmateix, el sobirà de Babilònia va instaurar un parent d'aquest al tro: Sedequies. No obstant això, i davant d'una rebel·lió hebrea a causa d'uns disturbis a Babilònia, Nabucodonosor va sofrir un saqueig sistemàtic així com la Destrucció del Temple.

-Quines conseqüències va tenir aquest fet per la religió jueva?

Malgrat el relat de nostàlgia i tribulació que podem trobar a la Bíblia, hem de tenir en compte que la influència babilònica va ser decisiva en la configuració de la religió i la identitat nacional jueva. Així doncs, els sacerdots a l'exili van elaborar un pensament rigorosament monoteista i van escriure molts dels texts que actualment constitueixen la Bíblia.

-Com era la Babilònia de Nabucodonosor II?

Una ciutat resplendent, en la qual es situarien els llegendaris Jardins Penjants (considerats una de les Set Meravelles del Món Antic) construïts pel sobirà per la seva esposa d'origen mèdic, la qual enyorava el seu país natal. A més a més, serà l'artífex de la gran última reconstrucció de la ciutat, convertint-la en una de les metròpolis més important del món antic, amb una extensió de 375 hectàrees. Així mateix, Nabucodonosor portà a l'Imperi Babilònic a la seva màxima expansió gràcies a la seva incessant activitat militar i de conquesta.

-Com era vist aquest sobirà pels jueus?

Evidentment, hi havia una opinió molt negativa sobre ell, ja que apareix com un tirà cruel obsessionat amb el poder. Tanmateix, també és, al mateix temps, considerat com un instrument de Déu i per tant, té un paper positiu dins la història de la salvació del poble jueu.

En el llibre de Jeremies, aquest profeta agraeix la protecció de Nabucodonosor i declara que desobeir-lo hauria de ser considerat una impietat. Un altre profeta, Ezequiel (també a l'exili i coetani de Jeremies) afirma el mateix.

Música

-Què va representar *Nabucco* per la carrera musical de Verdi?

L'inici real d'aquesta, ja que va ser la primera obra on va aconseguir la música i la dramaturgia. A més a més, l'estrena d'aquesta composició va ser precedida per una tragèdia familiar: la mort de l'esposa i els dos fills petits de Verdi.

-I pels barítons?

Un protagonisme insòlit, ja que *Nabucco* és un paper escrit per aquesta veu. Així doncs, els barítons passen de ser una mera contraposició als tenors a tenir un paper líric molt més important. Aquest fet humanitza l'obra i atansa els personatges al públic, transformant-los en reals.

-Què mostra aquesta obra?

L'arrogància humana, la qual es creu superior a Déu però que s'ha d'acabar prostrant als seus peus.

-Quins personatges apareixen?

Nabucco (rei de Babilònia), Zacaries (màxima autoritat del poble hebreu) i Abigaille (filla realment d'esclaus, la qual es suïcida al final de l'òpera). Així mateix, hi ha personatges secundaris tals com Ismaele o Fenena.

-Quin paper té el cor a *Nabucco*?

El de representar un quart personatge, essent de gran importància. Verdi no només l'utilitza per tal de destacar una situació o la narrativa d'un personatge concret, sinó com a participants actius de la història.

-Analitza la famosa cançó *Va pensiero*.

Aquesta tonada és cantada pel pobre jueu, en aquesta situació a l'exili a causa de l'Imperi babilònic. La seva lletra va ser extreta del salm 137 de la Bíblia, on els hebreus parlen de l'enyorança a la seva terra, com també dels seus desitjos de venjança contra el poble babilònic. Aquesta peça està escrita en Fa # M, una tonalitat força insòlita, ja que no és massa utilitzada. A més a més, està escrita per una sola veu, per tal de reforçar la força del clam. El tempo correspon a un largo, és a dir, d'unes 40 a 60 pulsacions per minut.

P.8. Figura 8. La prise de Troie de Denis Maublanc (s.XVII)

Educació visual i plàstica

-A quin moviment artístic pertany aquesta obra?

Al Renaixement.

-Quina denominació historiogràfica rep el període artístic d'aquest pintor?

Manierisme.

Ciències socials (història i geografia)

-Quins altres noms va rebre també Troia? Quina relació mantenia amb l'imperi hitita?

Wilusa, per la qual cosa era anomenada *Ilium* pels grecs.

Troia mantenia una relació de vassallatge amb els hitites, com demostra el *Tractat d'Alaksandu*, un pacte de submissió del sobirà de Wilusa, Alaksandu, al rei hitita Muwatalli II l'any 1290 aC.

-On es situa aquesta ciutat?

Al turó de Hissarlik, una altiplà de pedra calcària de 37 metres d'altura, situat a sis quilòmetres a l'est de la costa del mar Egeu i a 4,5 al sud de l'estret de Dardanel.

-Per què era d'importància comercial?

Perquè es trobava en una posició estratègica, cosa que li va permetre convertir-se en un centre de redistribució de productes. Aquest tràfic de mercaderies incloïa, entre d'altres, cavalls de l'Anatòlia central, ambre del Bàltic i coure dels Balcans i de l'Àsia Central.

-Quin sobrenom rebien els troians?

Eren coneguts com *els domadors de cavalls*. Això era causat perquè l'ús de carros de combat estirats per cavalls per fins militars era molt comú durant el segon mil·lenni aC., com demostra el cas de l'exèrcit hitita. Així doncs, els troians s'especialitzen en la cria d'aquests animals, com demostra la immensa quantitat d'ossos de cavall que s'han trobat a la ciutat.

-En quins estrats socials estaven organitzats els habitants de la ciutat?

En l'aristocràcia (principalment formada per la família reial, una elit formada per famílies de comerciants (els quals ocuparien les funcions diplomàtiques i d'alt rang militar a l'exèrcit) i la resta de la població (formada per agricultors, ramaders, peixaters i recol·lectors de mol·luscs) els quals formarien la infanteria de l'exèrcit.

Literatura clàssica

-De què tracta *La Ilíada*?

De la llegendària guerra entre l'exèrcit de Troia i l'exèrcit dels grecs (també anomenats aqueus). Els invasors lluiten amb l'objectiu de retornar Helena (l'esposa del rei Menelau d'Esparta) la qual va fugir a Troia juntament amb Paris (príncep de Troia) i nombroses riqueses.

-A quin estrat de la ciutat de Troia pertany aquesta narració?

A l'anomenada Troia VII, construïda després de la destrucció de Troia VI per part d'un desastre natural, possiblement un terratrèmol. Troia VII va veure un final traumàtic, possiblement un conflicte bèl·lic. Aquest fet és sustentat per les restes d'edificis derruïts pel foc i la presència d'ossos humans fossilitzats; així com una gran quantitat de projectils de catapulta. Totes aquestes proves semblen indicar l'existència d'un atac exterior, encara que no podem afirmar que es correspongués amb la guerra que narra Homer.

-Quin simbolisme té el cavall en el món grec?

El cavall representava el Déu del Mar, Posidó. Aquest animal apareix en l'escomesa final dels grecs als troians, als qui simulen regalar un cavall de fusta per tal d'infiltrar-se a la ciutat, ja que el present era ple de soldats. Per consegüent, és possible que es fes una interpretació errònia de les paraules d'Homer, que hauria pogut utilitzar el cavall com una simple metàfora, referint-se a un desastre natural que va assolir Troia, cosa que concordaria amb el final de l'estrat de Troia VI. No obstant això, cal recordar que aquest fet no és narrat en la pròpia *Ilíada*, sinó en altres relats.

-Quin missatge transmet *La Ilíada*?

Un profund antibel·licisme (Alexander, 2015) ja que retrata sense cap mena de pietat ni censura els estralls de la guerra: els soldats morts, les dones capturades, aquells massa joves o massa vells per lluitar... Així mateix, humanitza als troians, malgrat ser

els enemics de Grècia. Així doncs, parla del fill d'Hèctor amb aquest versos: *Portant a la seva falda el delicat nen, que encara no parlava, el preciós Hectòrida, similar a un bella estrella*. Fins i tot el temible Aquil·les, responsable de la mort d'Hèctor, s'enfronta a Agamèmnon davant del que considera una guerra innecessària. L'heroi acabarà mort, com preliu el final del poema, aconseguint la glòria amb un conflicte sense sentit i sense cap mena de recompensa per la seva mort.

P.9. Figura 9. *La batalla de Lepanto* de Juan Luna y Novicio (1887)

Educació visual i plàstica

-Quin altre pintor va influir a Juan Luna?

Eduard Rosales, un pintor purista espanyol del segle XIX.

-De quina sèrie de pintures forma part *La batalla de Lepanto*?

Forma part de les tres grans pintures èpiques pintades per Luna, que són *Spolarium*, *El compacto de sangre* i *La batalla de Lepanto*.

- Quin tipus de tècnica ha estat utilitzada per la seva realització?

Pintura a l'oli sobre llenç.

-Quin relat ens mostra el quadre?

El quadre representa La batalla de Lepant, exactament en el moment en que la galera real i l'avantguarda de l'exèrcit cristià topa amb el galió turc. El personatge que vesteix amb un casc de plomes és Joan d'Àustria, el general de la Santa Lliga i si ens fixem en el petit bot situat a primer pla, podem reconèixer el famós escriptor espanyol Miguel de Cervantes.

-Quina perspectiva i quines tonalitats utilitza el pintor?

Juan Luna menysprea en aquesta obra la gradació tonal i el clarobscur que eren els fonaments de la representació acadèmica en aquella època. Aquest fet, junt amb els nombrosos plans oblics que s'interposen els uns altres amb els altres, proporciona al conjunt un cert desequilibri, una falta d'harmonia unida als múltiples centres d'atenció que exigeixen la nostra mirada. Amb aquest desequilibri l'autor s'esforça a mostrar la confusió de l'abordatge.

-Quina evolució presenta l'estil artístic de Juan Luna?

La trajectòria artística d'aquest pintor s'inicia amb un estil realista, encara que evoluciona cap un interès per la iconografia de l'Antiguitat clàssica, a causa del seu contacte amb Alejo Vera a Roma. En els seus últims anys de vida, la seva mirada es va dirigir cap un món més quotidià i contemporani. Cronològicament, però, va viure en els períodes del Romanticisme, el Realisme i l'Impressionisme.

-Quina singularitat té aquesta obra respecte altres del mateix gènere? Quins recursos utilitza per aconseguir-la?

Luna deixa de banda la representació naturalista dels detalls i els personatges per centrar-se en una experiència sensorial, intentant transmetre a l'espectador l'embull de l'enfrontament. Utilitza recursos propis del Barroc, com també una visió fragmentària i propera a la inconnexió, similar a les experiències fotogràfiques contemporànies. Això li permet escapar de la jerarquia visual de la pintura tradicional, donant la sensació que l'escena continua fora dels límits del llenç.

Literatura castellana

-Quan es va publicar?

L'any 1621, 50 anys després del fet històric. De fet, el propi autor només tenia 9 anys quan la batalla de Lepant es va lliurar.

-A quin tipus de comèdia pertany?

De l'anomenada *comèdia nacional*, que pretenia entretenir al públic alhora que instruir-lo en els pilars de la consciència nacional espanyola: l'Església Catòlica i la Monarquia Hispànica.

-De què tracta *La Santa Liga*?

De la derrota de l'Imperi Otomà a mans de la Santa Lliga (formada per la República de Venècia, de Gènova, l'Ordre de Malta, els Estats Pontificis, Espanya i el ducat de Saboya) a la batalla de Lepant, l'any 1571.

-Quins personatges apareixen i com són caracteritzats?

Selín, també anomenat *el Gran Señor*, vist com un dirigent dèbil i menat per les seves esposes: Fàtima i Rosa Solimana, molt més capaces que ell. Trobem, així mateix, tres dirigents de l'exèrcit otomà: Uchalí (rei d'Alger, convertit a la religió islàmica tot i haver estat cristià), Mustafà i Alí. Aquests seran els responsables de fustigar a Selín perquè declari la guerra als Estats cristians. A mesura que avança l'acció, comencen aparèixer els herois cristians, entre els quals destaquen el Papa Pius V (vist com un enviat de Déu i faedor de la seva voluntat) i Joan d'Àustria (retratada com una home de santa devoció i d'immensa valentia, comandant de l'exèrcit cristià, germanastre del llavors rei d'Espanya Felip II i per tant, fill de Carles I d'Espanya i V d'Alemanya). També apareixen

altres militars destacats, encara que de forma molt més secundària, com Joan de Andrea o Lluís de Requesens.

-Quina visió reflecteix Lope de Vega en aquesta obra?

La imatge del món islàmic que existia a Espanya a finals del s. XVI, transmetent així una concepció religiosa i política basada en la superioritat i l'oposició a l'Islam.

Ciències socials (història)

-Quin fet va provocar la creació de la Santa Lliga (també anomenada Lliga Santa)?

El destronament per part del virrei d'Alger (Uluç Ali, també anomenat *Uchali* per Cervantes i Lope de Vega) de l'emir de Tunis i l'amenaça del llavors sultà Selim II d'envair Xipre, aleshores propietat de la República veneciana.

-Per quins estats estava formada?

Per la República de Venècia, de Gènova, l'Ordre de Malta, els Estats Pontificis, Espanya i el ducat de Saboya. No obstant això, cal remarcar la negativa inicial de la major part d'aquests davant l'auxili demanat per Venècia, a qui només respon en primera instància el Papa Pius V. Aquest, serà el veritable artífex de la Santa Lliga, ja que convencerà a Espanya perquè s'involucri econòmicament i militar contra l'Imperi Otomà.

-Quin va ser el resultat de la batalla de Lepant?

Va ser de victòria de la coalició cristiana, cosa que acabava amb el mite de la invencibilitat dels otomans per mar. En xifres més concretes, els cristians només van haver de lamentar la pèrdua d'uns 7.600 homes, encara que cal tenir en compte l'alliberament de nombrosos captius (uns 12.000) els quals havien estat presos pels otomans i forçats a servir com a remers. En contraposició, els otomans van patir la pèrdua d'uns 25.000 homes i d'aproximadament 130 vaixells, desmantellant així la flota de l'Imperi.

-Quines conseqüències reals va tenir aquesta batalla?

No massa, ja que a causa de l'hivern, la flota cristiana no va ser capaç d'organitzar cap mena d'ofensiva. En canvi, els otomans van aprofitar aquest temps per tal de reconstruir la seva flota.

Així mateix, la unió de la Santa Lliga va començar a trontollar a causa dels seus interessos particulars. Per consegüent, malgrat la conquesta de Tunis per part de Joan d'Àustria (que va ser recuperat per l'Imperi otomà només un any després) la Lliga es va dissoldre. Així doncs, Venècia va iniciar negociacions amb l'Imperi otomà per tal de restablir les relacions comercials anteriors. Tot i això, no ho va aconseguir, ans al contrari: es va veure obligada a pagar una indemnització de 300.000 ducats i Xipre es va mantingué com a part del territori otomà fins l'any 1878, quan va passar a ser part del Regne Unit.

-Quin escriptor il·lustre en va prendre part?

Miguel de Cervantes, famós autor de *El ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha* o *Novelas Ejemplares*. A causa de la pèrdua de la mà esquerra com a conseqüència d'un tret, es també conegut com *el manco de Lepanto*, batalla que descriu com *la més memorable que veieren els segles, i que esperen veure els que han de venir*.

-Elabora un mapa on mostris les fronteres polítiques de l'Europa del s. XVI.

P.10. Figura 10. *Marie-Antoinette d'Autriche* de Gérard Blot (1785)

Educació visual i plàstica

-En què va centrar la seva obra, i per tant la seva professió Blot?

En la pintura històrica i el retrat, especialment de reis essent anomenat *peintre de rois* (pintor de reis en francès).

-Quins models tenia per les seves obres?

Els contemporanis de més alt rang, com Napoleó o la mateixa reina Maria Antonieta de França.

-Quin càrrec d'importància va exercir?

Va ser pintor de la cort, especialitzat en retratar la família imperial.

Tecnologia

-De quins elements està formada la guillotina?

La guillotina consta d'un travesser que sosté una fulla d'acer de forma triangular amb un llast de plom a la part superior. A la part inferior, trobem un cep de dos mitges llunes, així com una placa de fusta on s'estiraria el condemnat.

-Quina modificació va ser feta per Louis a les guillotines ja existents?

La incorporació d'una fulla obliqua, que en les seves paraules *permetia tallar netament el seu objectiu*.

-Quants condemnats van passar per la guillotina durant l'època de *La Terreur*?

Unes 16.500 persones, principalment a la plaça de la Concòrdia, a París. Per ella van passar tan il·lustres persones com Lluís XVI, Maria Antonieta o el propi Robespierre.

-Fins quan es va utilitzar aquest mètode?

Fins l'any 1981, en què es va abolir la pena de mort a França a mans del president François Mitterrand. L'últim reu va ser el tunisenc Hamida Djandoubi, acusat de matar a la seva parella.

Ciències socials (història)

-Quins van ser els antecedents d'aquesta revolució?

El pensament il·lustrat (amb autors com Rousseau, Voltaire o Montesquieu) que defensava que el coneixement humà era capaç de derrocar la superstició i la tirania, això és, una societat culta, capaç de pensar per sí mateixa, podria, eventualment, derrocar l'Antic Règim. Així mateix, l'economia francesa es trobava en una situació precària, a la qual cosa cal afegir les males collites (i per tant, la fam de la població), el gran cost que representava l'exèrcit i la vida opulent i luxosa de la Cort i la Monarquia. Així doncs, a la mentalitat il·lustrada de finals del s. XVIII cal afegir-hi el descontentament d'una societat que veu com els seus dirigents viuen aliens al seu malestar.

-Com estava organitzada la societat d'aquella època?

En tres estaments principals: l'Església (que no pagava impostos i que rebia el delme dels camperols), la Noblesa (principal posseïdora de grans extensions de terres, els quals tampoc pagaven impostos) i la burgesia i els camperols, els quals rebien tota la càrrega fiscal alhora que no tenien cap mena de poder (malgrat que representaven un 97% de la població).

-Quin fet va ser el detonant de la Revolució Francesa?

La presa de la Bastilla el 14 de juliol de 1789, una fortalesa que va caure a mans del poble de París després de 4 hores de combat. El motiu de l'atac a aquest edifici en concret fou el seu simbolisme, ja que era vist com la representació de l'absolutisme monàrquic. Tanmateix, també constava d'un valor estratègic, ja que Lluís XVI tenia allí canyons que apuntaven als barris més pobres.

-Quines conseqüències va tenir aquest fet per la monarquia?

El trasllat de la seva residència de Versalles al *Palais de Tuileries* a París. Tanmateix, davant de l'intent de fugida de la família reial, Maria Antonieta i Lluís XVI són empresonats i condemnats a mort. Així doncs, es proclama la 1a República francesa.

-De quins càrrecs va ser acusada Maria Antonieta durant el seu judici?

De conspirar contra França, de promoure intrigues, de satisfer els seus desitjos amb les finances del país i fins i tot, d'haver mantingut una relació incestuosa amb el seu fill Lluís Carles, *delfí* de França. Així doncs, Maria Antonieta moria el 16 d'octubre de 1793

als 37 d'anys, executada 9 mesos després que el seu espòs, entre crits de: Visca la República!

-Quines dues corrents van sorgir dins del republicanisme en aquella època?

Els girondins (de caire moderat, liderats Jacques Pierre Brissot) i els Jacobins (de caire més radical, liderats pel famós Robespierre). Entre aquests dos grups van començar a sorgir certes tensions, que van culminar amb la publicació d'una llista de traïdors per part del periodista Marat (assassinat posteriorment i convertit en un màrtir de la Revolució per aquest fet). Els Jacobins van ser els autors de l'anomenat *regnat del Terror* (*La Terreur* amb francès), període comprès entre 1793 i 1794 que va comportar la mort d'entre 40.000 i 10.000 persones a la guillotina per actituds considerades contrarevolucionàries.

-Com va finalitzar la Revolució Francesa?

A mans de Napoleó Bonaparte l'any 1799, un general francès que es va proclamar primer cònsol de la República després d'un cop d'estat.

Música

-Qui és l'autor d'aquesta cançó? Per quin motiu va compondre-la?

Joseph Rouget de Lisle, capità d'enginyers de la guarnició d'Estrasburg. Aquesta obra va ser composta a causa de la declaració de guerra de França a Àustria l'any 1792, el país d'origen de Maria Antonieta.

-Per què és anomenada *La Marseillaise*?

A causa de la seva utilització com a cançó de marxa pels voluntaris que es trobaven a Marsella, els quals van entrar a París entonant-la.

-En quines ocasions va ésser prohibida?

Durant el Primer Imperi Francès, la Restauració, i en el període comprès entre 1940 i 1945. Va ser precisament durant aquests anys en què va ser vista com un símbol de la resistència a l'ocupació alemanya i al règim de Vichy.

-Què significa la seva lletra?

La lletra de la cançó crida als fills de la pàtria a aixecar-se contra la tirania amb la bandera francesa a les mans, malgrat veure com els soldats enemics es preparen per

matar-los. Així mateix, crida a la llibertat i a l'amor de la pàtria per tal que els guïï a la glòria. Malgrat que aquesta obra consta de fins a set estrofes, actualment s'acostumen a cantar la primera i la tornada (encara que ocasionalment també es canten la cinquena i la sisena).

-En quina tonalitat està escrita?

En Sol M, ja que podem observar un fa # a l'armadura. Tanmateix, cal remarcar la modulació a Si b M, davant l'aparició del mi i el si bemolls, així com un fa becaire. La peça, no obstant això, acaba amb Sol M.

DISCUSSIÓ

L'elaboració d'aquest treball ha resultat estimuladora i interessant, ja que una idea o coneixement d'una assignatura en portava a una altra. De fet, el treball inicial era molt més extens en la seva estructura original, havent-lo d'ajustar posteriorment d'acord al temps disponible.

La presentació de les activitats d'aquest treball, però, no pot anar deslligada de les explicacions del professorat (similar al que podria ser la classe magistral) perquè el que s'especifica com a teoria bàsica en el desenvolupament del projecte, en realitat és el plantejament de la transmissió de coneixements bàsics. També ha d'anar coordinada amb l'ensenyament procedimental o més repetitiu, com pot ser l'ortografia o la resolució de problemes de càlcul.

El que seria la guia per al professorat en relació a les respostes formulades és simplement això, una guia que ha d'adaptar-se segons els grup classe. Sóc conscient que no pot enquadrar-se únicament en les meves respostes. Fins i tot es poden reduir les preguntes o simplement deixar-les en una activitat bàsica.

Hi ha aspectes de desenvolupament de la metodologia de treball per projectes que no s'han pogut incloure en aquest TdR per ajustar-lo a la meva dedicació horària que defineix el currículum de batxillerat. Tanmateix, els aspectes més relacionats amb saber contemplar (analitzar), saber fer o saber crear (innovar) es deixen oberts al professorat aprofitant els recursos que envoltin el centre educatiu.

Com a exemples, es poden programar sortides per contemplar exposicions o assistir a concerts i obres de teatre, a més a més de les lectures associades. A Lleida, es celebra quasi bé coincidint amb l'inici de curs, la Fira de Sant Miquel (i d'altres en altres poblacions) que poden enllaçar-se amb la primera temàtica. A més a més, a la ciutat existeix amb col·laboració amb la Universitat de Lleida la Càtedra Màrius Torres amb propostes acadèmiques interessants. També, al laboratori es poden sembrar diferents espècies de cereals i seguir el seu creixement i desenvolupament (temàtica primera) o criar cucs de seda (tal com s'ha proposat a la temàtica segona) i fins i tot dissenyar i construir diferents prototips de frens (temàtica segona) o, pels més agosarats interessats en el disseny industrial i introduint les mesures de prevenció de riscos

adients, experimentar amb diferents talls d'un sistema de guillotina (temàtica quarta) emprant materials assequibles com ara un bull blanc o una botifarra negra.

Respecte la bibliografia que es cita, s'ha potenciat els recursos disponibles a Internet, donada la potencialitat infinita que subministren i per tal que l'alumne es vagi acostumant a localitzar el que necessita des d'un esperit crític.

De fet, des del dinamisme, el projecte pot renéixer cada cicle acadèmic amb els canvis de l'entorn i les idees que el treball en grup del professorat aportí. Aquest TdR és simplement un esbós de les possibilitats que existeixen en aquest enfocament transversal de l'aprenentatge.

CONCLUSIONS

És possible crear material per tal d'educar aplicant la transdisciplinarietat a partir de qualsevol imatge o quadre. Tanmateix, això implica un coneixement molt ampli per part del professorat i molt temps per tal de pensar unes qüestions apropiades i assequibles per l'alumnat.

Per tal d'aplicar aquest sistema, el docent ha de saber treballar en grup i també ha de ser partícip d'una visió globalitzada de les assignatures per poder-la transmetre als alumnes. Aquesta fet, tot i que possible en els cursos de primària, pot resultar més difícil a l'ESO a causa del nivell més concret i específic de totes les assignatures.

NOVES PROPOSTES DE RECERCA

Des del meu punt de vista, aquest treball de recerca necessitaria una validació, una aplicació pràctica en una aula d'un curs de l'ESO per tal de demostrar si realment és possible aplicar la transdisciplinarietat en tota la seva potencialitat, tal i com he proposat.

A l'enans, aquest procediment de validació permetria detectar punts febles en l'aplicació universal de la transdisciplinarietat, especialment l'existència de factors que poden influir i que són aliens al centre escolar.

Primer de tot, caldria fer una recerca sobre els factors que beneficien l'aprenentatge o el dificulten, com podrien ser aquells que sovint no es tenen en compte: el poder

adquisitiu de les famílies, el nivell cultural de les famílies, l'entorn o veïnatge, les activitats de lleure preferides... A partir dels paràmetres que s'haguessin trobat es podria elaborar un qüestionari per a cada infant que participi en el projecte i així poder detectar aquelles variables més importants que s'han de treballar conjuntament amb la nova filosofia d'aprenentatge.

És a dir, es podria passar de l'actitud d'esmicolar els coneixements, a un enfocament holístic o integral en què l'alumne passa de ser un receptor passiu a ser un generador de continguts; en equilibri amb l'entorn local i global, amb la visió actual i la històrica. Tot això, amb el propòsit d'esdevenir persones lliures que es pregunten, busquen informació, l'analitzen i prenen decisions conseqüents amb els seus principis.

Una altra proposta de recerca futura, a més llarg termini, seria fer un seguiment d'aquest alumnat en acabar l'Educació Secundària Obligatòria i veure com aquesta manera d'aprendre els ha ajudat en els estudis posteriors, en el procés d'aconseguir una primera feina o convertir-se en emprenedors, en l'èxit professional i en la satisfacció personal.

REFERÈNCIES

Alexander, C. (2015). *La guerra que mató Aquiles*. Barcelona: Acantilado.

Anònim. (2015). La guillotina: el invento infernal de la Revolución. (2015). *National Geographic España*. Disponible a: http://www.nationalgeographic.com.es/historia/grandes-reportajes/la-guillotina-el-invento-infernal-de-la-revolucion_8737

ABS (Associació Bíblica de Catalunya), Editorial Claret i Societats Bíbliques Unides. (1993). Salm 126. Càntic de pelegrinatge. Disponible a: <http://www.biblija.net/biblija.cgi?m=Sl+126&id24=1&pos=0&set=15&l=ca>

AELC (Associació d'escriptors en Llengua Catalana). (2018). Màrius Torres. Biografia. Disponible a: https://www.escriptors.cat/autors/torresm/pagina.php?id_sec=2904..

Art History. (2018). Jean-François Millet. Disponible a: <http://www.theartstory.org/artist-millet-jean-francois.htm>.

Biography. (2018). Victor Hugo. Disponible a: <https://www.biography.com/people/victor-hugo-9346557>.

- Bohigas, O. (2006). Xavier Nogués. Disponible a: https://elpais.com/diario/2006/07/12/catalunya/1152666442_850215.html.
- Bosch Serra, A.D.; Porta Montserrat, P; Torres Fabregat, J. (2009). *Treballar el sòl, un art per descobrir*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- Comunidad de Madrid. (2015-2017). Biografia. Lope de Vega, Casa museo. Disponible a: <http://casamuseolopedevega.org/es/lope-y-su-obra/biografia..>
- Departament d'Educació. (2010). Educació visual i plàstica a l'ESO. Disponible a: http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0065/94b3ec2f-77d0-4037-ab1a-ab5a785be60b/visual_plastica2.pdf
- Encyclopaedia Britannica. (2018). Franco-German war. Disponible a: <https://www.britannica.com/event/Franco-German-War>.
- Enciclopèdia Catalana. (2015). Francesc Xavier Nogués i Casas. Disponible a: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0046270.xml>.
- Fotent's blog. (2018). Xavier Nogués, pintor i gravador noucentista. Disponible a: <https://fotent.wordpress.com/xavier-nogues-pintor-i-gravador/>.
- Fundació Espavila. 2017. Beques educar fomentant l'esforç (7a convocatòria). Disponible a: <http://www.espavila.cat/noticies/beques-educar-fomentant-lesforc-7a-convocatoria/>
- Fundación Telefónica. (2015). Joaquín Torres-García: un moderno en la Arcadia. Disponible a: <https://www.fundaciontelefonica.com/exposiciones/joaquin-torres-garcia-un-moderno-en-la-arcadia/>
- Fundació Xavier Nogués. (2018). Galeria d'imatges. Disponible a: <http://www.xaviernogues.org/catal%C3%A0/galer%C3%ADa-d-imatges/>.
- García Lorca, F. (2001). Poeta en Nueva York. Colección Huerta de San Vicente 18. Granada: Editoril Comares.
- Glancey, J. (2012). Rascacielos. El nacimiento de la metrópoli moderna. Historia National Geographic 164, 112-121.
- Isle, Rouget de l'. (1792). La Marseillaise. Disponible a: http://www.partitions.bzh/fichier/1703_La_Marseillaise.pdf.
- Klahoot. (2017). Klahoot. What is Klahoot!?. Disponible a: <https://kahoot.com/what-is-kahoot/>
- Maragall, J. (2012). Visions & cants. Enllà. Seqüències. Barcelona: edicions 62.
- Moreno Culler, V. (2012). Jean-François Millet. Disponible a: <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2012/10/04/jean-francois-millet/>
- Morlans X. (2000). Tant de bo que avui sentíssi la seva veu! Barcelona. Centre de Pastoral Litúrgica.

- Movellán Luis, M. (2015). La vida en una ciudad legendaria: Troya. *Historia National Geographic* 137 36-43.
- Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía. (1994). Torres-García. Documentos. Disponible a: <http://www.museoreinasofia.es/exposiciones/torres-garcia-documentos>.
- Plickers. (2018). Plickers. Disponible a: <https://www.plickers.com/>.
- Senado de España. (2018). Combate naval de Lepanto (7 de octubre de 1571), 1887. Disponible a: http://www.senado.es/web/wcm/idc/groups/public/@cta_imagenes/documentos/document/mdaw/mde0/~edisp/14combatelepanto.jpg.
- Serrat, JM. (1968) Cançons tradicionals. Discogràfica Edigsa.
- Salopek, P. (2017). La nueva ruta de la seda. *National Geographic España* 41, 64-
- Strauss, J. (1855). Myrthen-Kränze Walzer, Op.154. Disponible a: [http://imslp.org/wiki/Myrthen-Kr%C3%A4nze_Walzer,_Op.154_\(Strauss_Jr.,_Johann\)](http://imslp.org/wiki/Myrthen-Kr%C3%A4nze_Walzer,_Op.154_(Strauss_Jr.,_Johann)). .
- Tissot, JJJ. (1896-1902). The flight of the prisoners. New York: Jewish museum. Disponible a: <http://thejewishmuseum.org/collection/26577-the-flight-of-the-prisoners>.
- Torres, M. (1977). *Poesies*. Barcelona: Clàssics Catalans Ariel, 3.
- Urbano Terrón, P. (1989). *Tratado de fitotecnica general*. Madrid: Ediciones Mundi-Prensa.
- Verdi, G. (2016). Nabucco.Grabat per l' Opéra Royale de Wallonie]. Liège, Wallonie, Bègica. Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=zZPUHpSBv24>.
- Zimmer, B. (1999). ART; Love and History; Lavishly Elegant. Disponible a: <http://www.nytimes.com/1999/10/31/nyregion/art-love-and-history-lavishly-elegant.html>.